

קנין הלכה

4

מראי מקומות

מס' 5

חודש אדר תשפ"ו

הלכות סת"ם

יו"ד סימן רפב - רפה וסימן רפו סעיפים א-ה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רפב

סעיף א

האם חיוב כבוד ס"ת הוא מן התורה

כתב הפמ"ג [מ"ז או"ח ריש סי' קנג] דאיסור ביזוי ס"ת הוא מן התורה, שהרי ילפינן בגמ' [קידושין דף לג:]: קל וחומר, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כ"ש, וכיון שהחיוב לעמוד מפני לומדיה הוא מן התורה, שנאמר והדרת פני זקן, ה"ה וק"ו בס"ת. ולפי הילפותא מהאי קרא נמצא שגם כבוד והידור של ס"ת הוא מן התורה.

ובגידולי הקדש [ס"ק ו] כתב דנראה שכבוד ס"ת אינו מה"ת אלא מדרבנן, וראיה ממש"כ הרמב"ם דס"ת שעובדו את הגוילין שבו שלא לשמה, הרי הוא כחומשים וא"צ לכבדו ולעמוד בפניו. והרי להרי"ף כל ענין עיבוד הגוילין לשמה אינו אלא מדרבנן, וא"כ איך יתכן שאין מצוה לכבד ולהדר ס"ת זה שלא נתעבדו הגוילין לשמן, והרי מן התורה ס"ת כשר הוא, ואיך ביטלו מצוה ד"ת להדרו. אלא מוכח שהחובה לכבד ס"ת אינו מן התורה אלא מדרבנן. [ולענין הקל וחומר דמפני לומדיה עומדין וכו' כתב שאינו ק"ו גמור אלא אסמכתא].¹¹

אמנם כתב הגידולי הקדש שאיסור ביזוי ס"ת הוא מן התורה, ורק כבוד ס"ת אינו מה"ת אלא מדרבנן.

מצוה ליחד לו מקום

כתב הגר"א שהמקור לחיוב ליחד מקום נרמז ברמב"ם, שכתב [פרק י ה"י] "שהדברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר", ומעתה כשם שלוחות הברית הונחו בארון, שהיה עומד בקדש הקדשים, כן יש להניח ס"ת בארון, וליתנו במקום מסויים, ולכבד את המקום ולהדרו.

ולא ירוק כנגד ס"ת

כתב הגר"א דמצינו בגמ' [עירובין דף צמ:]: דאסור לרוק בפני רבו, וא"כ כ"ש לפני ס"ת, וכמו שאמרו בגמ' [קידושין דף לג:]: הנ"ל ק"ו, מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כ"ש, וה"ה לענין זה.

ולא יגלה ערותו

הגר"א ציין לפסוקים לגבי המזבח בסוף פרשת יתרו "ולא תעלה במעלות על מזבחי וכו'", ובמכילתא דרשו מזה ק"ו שלא יבזה באופן זה אדם אחר, ומעתה שייך הק"ו הנ"ל דכ"ש שלא יבזה ס"ת.

ולא יפשוט רגלו כנגדו

עיין בהגר"א שציין לרש"י כתובות [דף קח:]: הפוסק מעות לחתנו ופשוט לו את הרגל, ופירש"י שהוא דרך בזיון. וקצ"ע דאין זה שייך גבי ס"ת.

ולא יחזיר אחריו כנגדו

הגר"א ציין לגמ' [יומא דף נג:]: שכהנים בעבודתם וכו' כשהן נפטרין [פי' מסיימים את העבודה] לא היו מחזירין פניהם והולכים,

ביאורים והערות

1. ודימה זאת למה שאמרו [ריש פ"ו ברכות] דיש ללמוד חיוב ברכת הנהנין מק"ו, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, אף שאינו קל וחומר גמור, ולפי האמת ברכת הנהנין היא רק דרבנן אף שברכת המזון היא מן התורה.

קנין הלכה

מראי מקומות

אלא מצדדים פניהם והולכים, וכן תלמיד הנפטר מפני רבו, וא"כ ה"ה וכ"ש מפני ס"ת. כתב הט"ז [ס"ק א] דרבנים העומדים בזמן הדרשה כשאחוריהם כלפי ארון הקודש ה"ז מותר, כיון שהס"ת מונח בארון הקודש היו כמונח ברשות אחרת. וכתב הפמ"ג [מ"ז או"ח סוס"י קמא] דאף שהמג"א כתב [סימן רמ] דרק ארון שיש בו מ' סאה חשיב רשות אחרת, מ"מ דין זה של הידור ס"ת קיל מפי ולא בעינן רשות אחרת לגמרי. ועיין בפמ"ג [מ"ז סוס"י קמא] שכתב להזהיר שלא יעמוד העולה תורה למפטיר באופן שאחוריו כלפי הס"ת [בזמן שמוציאין שני ס"ת, א"נ בזמן קריאת ההפמרה].

על אלו ספרים נאמרה מצות הכיבוד

עיין בהנהות רע"א שציין שנחלקו בזה הרמב"ם והרשב"א:

- א. הרמב"ם נקט שרק ס"ת שלם מצוה לכבדו ולהדרו ולעמוד בפניו, משא"כ חומשים [וה"ה אם חסרה אות בס"ת דינו כחומשים], וכ"ש שאין צריך לעמוד בפני נביאים וכתובים.
 - ב. הרשב"א [תשובה סי' קמד] כתב דגם חומשים בכלל המצוה הזו, אם הם עשויים בגלילה, שהרי הם כס"ת לכל דבר, ורק מפני כבוד הציבור אין קורין בהם. והוסיף הרשב"א דמסתבר שה"ה בחומשים שלנו שאינם עשויים בגלילה, דכיון שקדושים הם וניתנו להכתב, שייך בזה הק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש.
- ועיין באור שמח [פ"ז הט"ז] שכתב שנחלקו בזה הבבלי והירושלמי, דבירושלמי מבואר כהרשב"א, אמנם לענין מעשה כתב הב"י שהמנהג כהרמב"ם, שאין עומדין אלא מפני ס"ת שלם ולא מפני חומשים שלנו, ועכ"פ אלו שאינם עשויים בגלילה. והנה הרמ"א [להלן סעיף ב] כתב דלפני החומשים שלנו א"צ לעמוד, וכתב הגר"א דהיינו שאינם עשויים בגלילה, ומשמע שבעשויים בגלילה צריך לעמוד בפניהם, וזה כהרשב"א ולא כהרמב"ם. ולענין מש"כ הרמ"א ויש מחמירין, דמשמע לכאורה דאף בחומשין שלנו החמירו, עיין ש"ך [ס"ק ג] שכתב דלא נהגו כן, וגם כתב די"ל שהרמ"א קאי על ההמשך, בשומע קול ס"ת. 21

הוצאת ספר תורה ממקומו

לקראת מלכי האומות

כתב בספר החינוך [סוף מצוה שעט] וז"ל וזה שנהגו בגלויות היום להוציא ס"ת לקראת מלכי האומות, אין זה בחיוב מצוה זו [של נשיאת הארון המומלת על שבט לוי] וכל ישראל רשאים לישא אותו, ואם מדרך כבוד התורה יבחרו גם היום שישאוהו מבני לוי, תבוא עליהם ברכה. גם הפתחי תשובה מביא תשובה העוסקת במנהג זה, וכתב שאין למחות בעדם.

ליולדת המקשה לילד

כתב בשו"ת חינוך בית יהודה [סי' עא הובא בגליון מהרש"א] דמה שנהגו להביא ס"ת לאשה המקשה לילד, אין להביא את הס"ת בתורת סגולה ורפואה, אלא שזכות התורה תגן עליה, ואל יכניסו את הספר לתוך החדר של היולדת, אלא יביאהו עד הפתח, ואל יתנוהו ליד אשה ואל יפתחו את הספר.

ביאורים והערות

2. ועכ"פ נמצא שבחומשין העשויין בגלילה החמיר הרמ"א. וכתב במקדש מעט [ס"ק ט] דאף שאין חומשים כאלו מצויים היום, מ"מ נפק"מ לס"ת פסול אשר יש בו חומש אחד שלם, שצריך לעמוד בפניו ולנהוג בו קדושת ס"ת לפי הרמ"א [משא"כ לפי הרמב"ם].

קנין הלכה

מראי מקומות

לצורך הגהת הספר

כתב במקדש מעט [ס"ק ב] שלצורך הגהת הספר מותר להוציא ס"ת ממקומו, והביא שראה שמתירין להביא ס"ת אל בית המגיה. [וציין למסכת סופרים (פ"ג הי"א) שמנו כמה פעולות שהן דרך ביוון בס"ת, וסיימו דכולן במגיהי ספרים התיור].

להביא ס"ת לבית האבל

הב"י [או"ח סי' קלה] הביא את דברי המרדכי [ספ"ק ר"ה] שאין מביאין ס"ת לבג"א החבושים בכית האסורים, והמעם משום דהוי ביוון לס"ת שמוליכין אותו מחוץ לבית הכנסת לצורך אדם אחר, וכן העתיק השו"ע [סי' קלה סי"ד]. וכתב בשו"ע [יו"ד סי' שצג ס"ג] שאנו נוהגים שהאבל הולך לבית הכנסת כשיש קריאת התורה. 31 והרמ"א הביא שם את דברי האו"ז וההג"א שאם קבעו מקום לס"ת ליום או ליומיים 41 במקום אליו מביאים את הספר ה"ז מותר, דמעשה אין זה מלמול דרך עראי אלא העברה ממקום קבע למקום קבע במקצת.

ועיין במשנ"ב [שם ס"ק מט] שקביעת המקום הזו יכולה להיות בשני אופנים, בין אם הכינו את המקום לס"ת יום או יומיים לפני הקריאה, ובין אם מכינים את המקום מיום הקריאה ואילך למשך יום או יומיים, אך באופן זה יקפיד להביא את הס"ת מבית הכנסת ולהניחו במקום שהוכן לו, ורק אח"כ ליטלו משם לצורך הקריאה, ולהחזירו למקומו, ולא להביאו למקום הקריאה ורק אח"כ ליתנו במקום קבוע, דבזה יש ביוון מפי בשעת ההבאה.

ובספר מקדש מעט [ס"ק ג] כתב בשם ספר אמת ליעקב שקדימת יום או יומיים היא כדי שיכינו לס"ת ארון הקודש, ולכן אם מוכן שם ארון קודש א"צ להקדים יום או יומיים, וכתב שבכה"ג עדיף להביא את הספר ביום הקריאה. ובספר ערוך השלחן [סי' קלה] כתב דמ"מ המנהג לדקדק שיקראו בה ג' פעמים דזה מקרי קביעות, ובפחות מזה אינו אלא כעראי, [אך בפוסקים לא נזכר מנהג זה, ולכן אין זה לעיכובא].

ואיתא בירושלמי [יומא פרק בא לו] שלצורך אדם גדול בתורה מותר להביא ס"ת, כיון שהתורה מתעלית על ידו, והובאו הדברים בתשב"ץ קטן [תלמיד מהר"ם] וברמ"א [סוס"י קלה]. אמנם כיון שיש אומרים שהיתר זה נאמר רק כשהאדם החשוב הוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת, לכן כתב המשנה ברורה שאם אינו אנוס טוב להכין מקום גם באדם חשוב.

סעיף ב

מקור הדין שצריך לעמוד מפני ס"ת בשעה שמוליכים אותו, הוא בגמ' קידושין דף לג: עיי"ש שנסתפקו בו, ואמרו דק"ו הוא, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כ"ש. 51

יהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיעו למקומו

כתב הכסף משנה [פ"י ה"ט] שאם עמד לפוש דינו כמהלך כיון שאינו עומד דרך קבע, והביאו הב"ח והש"ך [ס"ק ב].

ביאורים והערות

3. כתב הביה"ל [סי' קלה סי"ד ד"ה אין] דנראה שאם יש עשרה אנשים שמתפללים ביחד ואינם יכולים לילך לבית הכנסת, שרי להביא ס"ת אליהם כיון שכבר נתחייבו בקריאה, ורק לגבי יחיד י"ל דלא נתחייב בקריאת התורה כשאינו יכול לילך להתפלל.
4. כתב בדעת קדושים ששיעור יום או יומיים היינו מעת לעת, וכמו שכתב בספר חק יעקב [סי' תנג ס"ק כד] לענין טחינה למצות, שצריכה להעשות יום או יומיים לפני הלישה, ולמד כן מדין יום או יומיים במכה עבדו, והובא במקדש מעט [ס"ק ג].
5. ועיין לעיל [ס"א] שהבאנו שהפמ"ג נקט דהוי ק"ו גמור, ולפי"ז החוב לעמוד הוא מן התורה. ובספר מקדש מעט נקט שהק"ו אינו מן התורה אלא הוי אסמכתא דרבנן.

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב הפמ"ג [או"ח סי' קמא מ"ז סוף הסימן] שאם החזן עומד והס"ת בידו, כגון כשמוכר נשמות [א"נ בומן ברכת החדש], א"צ לעמוד אפילו היושבים בתוך ד' אמות, משום דהוי כס"ת במקומו.

בומן ההקפות בשמחת תורה

כתב הערוך השולחן [סעיף ה] שאין לשבת בבית הכנסת בומן ההקפות, משום שהס"ת אינו במקומו.⁶¹

כאשר הספר נמצא על הבימה

כתב הרשב"א [תשובה ח"ג סי' רפא] שכאשר הס"ת נמצא על הבימה שהיא בגדר רשות אחרת, כשהיא גבוהה י"ט, אין הציבור צריכים לעמוד. והובאו הדברים בב"י וברמ"א [יו"ד סי' רמב ס"ח]. והוסיף הרשב"א שראה לאחרונה שהציבור עומדים בשעה שהחזן מראה את הכתב של הס"ת לעם, ואמרו לו שזה בכלל כבוד התורה, ולכן גם הרשב"א כתב שיש לחוש לזה. המקור למנהג הגבהת הס"ת להראות הכתב לציבור הוא במסכת סופרים [פי"ד הי"ד], וז"ל גולל ס"ת עד ג' דפין ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל האנשים ולנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה וכו', תורת ה' תמימה וכו' ע"כ. והובאו דברים אלו ברמב"ן עה"ת [פרשת כי תבוא פכ"ז פס' כו] על הפסוק ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת.

שולחן גבוה י"ט

כתב הט"ז [יו"ד סי' רמב ס"ק יג] אם השולחן של הקריאה גבוה י' טפחים ורחב ד"ט הוי רשות אחרת, וא"צ לעמוד.⁷¹ ועוד הוסיף דה"ה כשהס"ת בארון הקודש והארון פתוח אין חיוב לעמוד, ומה שהעולם עומדים הוא דרך כבוד.

השומע קול ספר תורה

כתב הב"י בשם רבינו מנוח דגם השומע את קול הנושא ס"ת צריך לעמוד, והביא הרמ"א את דבריו. וציין הגר"א מקור לזה בנמ' קידושין דף ל"ט: דרב יוסף היה קם כאשר היה שומע את הפסיעות של אמו. כתב רבינו מנוח שלכן נהגו לעשות פעמונים בס"ת, והמ"ז [ס"ק ב] כתב שיש לבטל מנהג זה משום שיש בזה איסור השמעת קול בשבת, וכמבואר באו"ח [סי' שה ס"א] דאם יש זוג בצוואר בהמה צריך לפקקו משום איסור השמעת קול. אמנם הש"ך והלבוש העתיקו את דברי רבינו מנוח. והמג"א [סי' שלח] כתב ליישב את המנהג מכמה טעמים:

- א. חזונתו שישמע בדרך של קול שיר כלל, ולא נאסרה השמעת קול אלא בדרך געימה ונחת.
- ב. שחזונתו השמעת קול לצורך חולה שיישן, כ"ש שהותרה לצורך מצוה, שישמעו העם ויקומו.
- ג. בקבלת הכמה דברים בגזירה זו כיון שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, וכמבואר ברמ"א [סי' שלט ס"ג].
- ד. סתבי"ק שלכבוד התורה מותר לרקוד בשמחת תורה, ויש ללמוד מזה שלצורך מצוה מותר.

ביאורים והערות

6. ועיין ארחות רבינו [ח"ב עמ' שט] שהחזו"א ישב בזמן ההקפות כאשר היה בידו ס"ת קטן. ומביאים בשם הגרש"ז אויערבאך וצ"ל [הליכות שלמה סוכות פי"ב ס"ט] לימוד זכות על המקילים, די"ל שבזמן ההקפות הס"ת נמצא במקומו, דזהו מקומו שהוא נמצא בבית הכנסת ושומחים עמו. עוד כתב הגרשז"א סברא אחרת, די"ל שרק בזמן ההקפה הראשונה בכל אחת משבע ההקפות, שהיא עיקר המנהג, צריך לעמוד.

7. הפמ"ג [או"ח מ"ז סו"ס קמא] הביא את דברי הט"ז בלשון "אפשר דהוי כרשות אחרת". ולכאורה דברי הט"ז אמורים דוקא כשיש

קנין הלכה

מראי מקומות

והמשנה ברורה [סי' שלא ס"ק ו] הביא את דברי ספר שערי אפרים שכתב דלכתחילה יש להמנע מזה, אך מקומות שנהגו בזה היתר ע"פ סברת המג"א אין למחות בידם.

סעיף ג

מקור הדין של הרכב על החמור וס"ת עמו הוא בכרייתא ברכות דף יח, ונחלקו בזה הראשונים:
 א. הרמב"ם פ"י הי"א [כתב שאם אין סכנת גויים או לסמים מניח את הס"ת בחיקו, ואסור להפשילו לאחוריו על החמור, ובמקום סכנה מותר להפשילו לאחוריו אם זה מועיל להסיר הסכנה. [ואם אינו מועיל להציל מהסכנה מותר גם ליתנו בשק ולישב עליו].
 ב. תוס' [ד"ה וירכב] והרא"ש [פ"ג סי' ז] נקטו דשלא במקום סכנה מותר להפשילו לאחוריו ע"ג החמור, ובמקום סכנה נתנו בשק ויושב עליו.

להלכה: הב"ח פסק לחומרא, שבין בס"ת ובין בשאר ספרים נותנם בחיקו כנגד לבו, ובמקום הסכנה מפשילו לאחוריו על גב החמור, והביא הש"ך את דבריו, והוסיף שאם אין די בזה לינצל מהסכנה מותר אפילו לרכוב עליהם.

סעיף ד

איסור הכנסת ס"ת לבית הכסא או לבית המרחץ פשוט הוא, וגם מפורש בגמ' סנהדרין [דף כא:]: גבי מלך שאין ס"ת זו ממנו אלא בשעה שהוא נכנס לבית הכסא או לבית המרחץ.
 ולענין איסור כניסה לבית הקברות כאשר יש ס"ת בזרועו, המקור הוא בכרייתא ברכות [דף יח.]. "לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא, ואם עשה כן עובר משום לועג לרש".
 וכתב הב"י שהרמב"ם מפרש דתרתני קתני, אסור להכנס עם ס"ת בזרועו אף אם אינו קורא בו, דעצם החזקת ס"ת בזרועו הוא מצוה ועובר משום לועג לרש, וכן אסור לקרוא בספר אף אם אין אוהו בזרועו.

לענין הכנסת ספרי קודש או כתבים שיש בהם שמות לבית הכסא נחלקו האחרונים:

א. המג"א [סוף סי' מג] התיר כל שהם מכוסים, אף בכלי המיוחד להם.⁸¹
 ב. הא"ר בשם ספר תשב"ץ קמן הצריך שיתנם בכלי בתוך כלי, אשר לפחות אחד מהם אינו מיוחד להם. והמשנה ברורה [סי' מג ס"ק כה] הביא את שתי הדיעות,⁹¹ והארכנו בזה להלן [הערה סוף סעיף ח].

איסור הכנסת ספר תורה לבית הקברות

המקור לאסור הכנסת ספר תורה לבית הקברות הוא בכרייתא ברכות דף יח, טעם האיסור אינו משום שיש בזה בזיון לס"ת אלא משום דהוי לועג לרש, לועג למתים שאינם יכולים לקיים את המצות.

ביאורים והערות

מחיצות מן הצדדים עד פחות מג' טפחים סמוך לרצפה, דאי לאו הכי אין השולחן נחשב רשות אחרת, וצ"ע.
 8. ועיי' שעה"צ [שם ס"ק יז] שהביא מחלוקת אחרונים אם גם בבית הכסא שבבית יש להקל, דהפמ"ג היקל וכן משמע ברדב"ז, והגר"ז החמיר, שרק מחוץ לעיר הקלו משום שאין לו מקום לשמור את הספר משא"כ בבית, אך מרהיטת דברי השעה"צ משמע שמצדד להקל בזה.
 9. ומשמע דכתבים של ד"ת שאין בהם שמות גם להא"ר סגי בכיסוי אחד, ושרי להכניסן לבית הכסא, וכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [הליכות שלמה תפלה פרק כ דבר הלכה ס"ק לג].

קנין הלכה

מראי מקומות

והנה לשון הברייתא היא שלא יהא אוחו ס"ת בזרועו וקורא, ותמה הב"י על הרמב"ם שכתב איסור על עצם הכנסת הספר לבית הקברות. וכתב דאפשר שהרמב"ם פירש בברייתא דתרתיה קתני, לא יהלך כשספר תורה בזרועו, דאחיות ס"ת נמי מצוה היא, וכן לא יהא קורא בבית הקברות.

ועיין מ"ז [ס"ק ג] שביאר דאחיות ס"ת בלי לקרוא בה אסורה רק בבית הקברות עצמו, [ופירש המקדש מעט דהיינו בין הקברות], משא"כ לקרוא בס"ת אסור גם בתוך ד"א לקברות.

ולא יאחו ספר תורה ערום

מקור הדין הוא בנגמ' מגילה דף לב. כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום, ומפרשינן שנקבר ערום מהמצוה שעושה בעת אחיותו.¹⁰ ולענין אחיזה בעמודי הספר, עיין בשו"ע [או"ח סי' קמז ס"א] שהמג"א ועוד אחרונים כתבו שגם זה בכלל האיסור, אך המ"ז ועוד רבים מהאחרונים [א"ר, גר"א, דה"ח, מג"ג, שערי אפרים] כתבו שיכול לאחו בעמודי הספר תורה, וכן המנהג.

ובמקום שצריך לאחו ביריעה כגון לצורך תפירה וכיו"ב, כתב הפמ"ג שמותר לאחו ביריעה בלי הפסק בד, כיון שא"א באופן אחר, וכתב השערי אפרים דמ"מ טוב שיטול ידיו קודם.

ולענין שאר ספרים הכתובים ע"ג קלף ובגלילה כגון מגילת אסתר או נביאים, כתב הרמ"א [סי' קמז ס"א] שהמנהג להקל, ודלא כיש מחמירים.

סעיף ה

המקור להא דאין מזרקין כתבי הקודש הוא בנגמ' עירובין דף צח, עיי"ש שביארו בזה דין ספר שנפל מרה"י לרה"ר ומפסקת ביניהם אסקופה שהיא כרמלית, דלא חששו שמא יזרקנו מרה"ר לרה"י, משום שאין מזרקין כתבי הקודש. וכתב הרמב"ם שה"ה בהלכות ואגדות. וביאר הגר"א [ס"ק טו] דלשון קורא בספר דאיתא שם במשנה כוללת כל הספרים. ומש"כ הרמ"א שלא יהפכנו על פניו נתבאר לעיל [סי' רעז].

סעיף ו

מקור הדין שמותר להכנס עם קמיע מחופה עור לבית הכסא הוא בנגמ' שבת דף סא: סב, עיי"ש שרצו להוכיח שאין קדושה בקמיע מזה שמותר לצאת בקמיע, ואמאי לא חיישינן שמא יצטרך להכנס לבית הכסא ויטלנו בידו ויעבידנו ד' אמות ברה"ר, ודחו דמיירי בקמיע מחופה עור, שא"צ לכסותו בשעה שנכנס לבית הכסא. וכתב בשו"ת שבות יעקב [ח"א סי' פב והובא בברכי יוסף ובגליון מהרש"א] שה"ה אם מחופה בכגד ה"ז מותר.

סעיף ז

בנגמ' [מנחות דף לב:] נחלקו אמוראים אם מותר לישב ע"ג מיטה שס"ת מונח עליה, רב תחליפא אסר, ורבב"ח בשם ר' יוחנן התיר. ונחלקו הראשונים כמאן הלכה:

❖ ביאורים והערות ❖

10. הפתחי תשובה [ס"ק ה] ציין למרכבת המשנה [פ"ט משאר אבות הטומאות ה"ה] שכתב לחדש שהאיסור של אחיות ס"ת ערום לפי הרמב"ם, עיקרו בא לומר שאין לאחו ס"ת בלי המעיל המיוחד לו, אף אם מפסיק בכגד ואינו נוגע בו, דגנאי הוא לספר להיות בלי המעיל, וכתב דנזהרים שלא ליתן ס"ת בלי מעיל אף בתוך ארון הקודש, וכן מכסין אותו בין גברא לגברא מטעם זה.

קנין הלכה

מראי מקומות

- א. [ע"פ ד"ה דאמר] והמרדכי [סי' תתקס"א] פסקו כר' יוחנן, כיון שהלכה כמותו לגבי רב, וכ"ש לגבי רב הונא תלמידו של רב.
- ב. [ע"פ מ"ז] פסק כרב תחליפא דאסור לישב על המיטה שם"ת מונח עליה, וכן פסקו הראב"ד והסמ"ק, וכן פסקו הטור והשו"ע. 111

כשהספר מונח ע"ג דבר אחר

בירושלמי [פ"ג דברכות ה"ה דף כז: הובא בתוס' מנחות דף לב: ד"ה אסור] נחלקו אמוראים, חד אמר דכעין גובה טפח וחד אמר דסגי בכל שהוא. ובתוס' מו"ק [דף כה.] לא הביאו את הירושלמי וכתבו כסתמא דאף אם הס"ת גבוה ה"ז אסור. גם הרמב"ם סתם בזה, וכתב הב"י דמשמע דס"ל כתוס' להחמיר. והראב"ד בהשגות כתב דסגי בטפח, והב"י כתב להצריך י' טפחים ולא יפחות מג' טפחים.

הש"ך [ס"ק ח] הביא את דברי הב"י וכתב דנראה שאינה אלא מדת חסידות, אך מדינא סגי בטפח. 121

ובבית המדרש כשהמקום צר לתלמידים, הביא הב"י את רבינו מנוח, שכתב דרבינו משולם מברדש"י היקל בזה, ואח"כ הביא שבספר ארחות חיים כתב דנראה שאין להקל בדבר שלא יראה כמזלזל בכבוד הספרים, והעתיקו הש"ך [ס"ק ט].

ישיבה ע"ג תיבה שיש בתוכה ספרים

א [בשו"ת הרמ"א [סי' לד] דן אם מותר לישב ע"ג תיבה שיש בה ספרים, וכתב להחמיר, וכמו שאסור לישב על תיבה שם"ת מונח עליה. ושוב דן הרמ"א לחלק דאולי התיבה חולקת רשות לעצמה, ודחה סברא זו ממה שאמרו [ברכות דף כג:]: לגבי תפילין שאין להניחן תחת מראשותיו אפילו בכלי בתוך כלי, ול"א דהכלי מפסיק, וה"נ אין הכלי מפסיק. לכסוף נסתפק הרמ"א שכיון שאין הספרים שלנו כתובים בכתב אשורי אלא בכתב משיטא, אפשר שאין קדושתן חמורה כס"ת ותפילין, והניח בצ"ע.

ב [הט"ז [ס"ק ד] כתב להחמיר בזה, דכיון שתיבה שאין בה מ' סאה אינה אהל אין להקל בזה, ואף כשיש בה מ' סאה כיון שאפשר לטלטלה הרי היא בגדר אהל זרוק שנחלקו בזה בגמ' [עירובין דף ל:], וקיי"ל כר"י דלאו שמיא אהל. 131

עוד כתב הט"ז דכיון ששנינו שאין ליתן ס"ת ותפילין בשק ולרכב עליה, והיינו אפילו מונחים בכמה שקים, ה"נ הכא.

ג [מהש"ך בנקה"כ משמע שדעתו להקל בזה, וכתב שאף שאין לתיבה דין אהל מ"מ אין הכרח לאסור, ומה שהזכיר הט"ז מהא דאין ליתן ס"ת ותפילין בשק ולרכב עליו, התם שאני שגופו מכביד על הס"ת והתפילין, משא"כ בתיבה. ומה שהביאו התוס' [מנחות דף לב:]: מהירושלמי לגבי תיבה שיש בה ספרים שאין להניחה תחת המיטה אם אינה גבוהה י"ט, וגם בגבוהה י"ט נותנה תחת מראשות המיטה ולא למרגלותיה, ושלא יהיו חבלי המיטה נוגעים בתיבה, התם שאני שישן ע"ג המיטה וחיישינן שמא יפיה, א"נ שמא ישמש מיטתו.

ד [הב"ח [או"ח סי' קע"א ס"ב ד"ה ומ"ש ולא] כתב בפשיטות בתוך דבריו, דבתיבה שאין המכסה שלה נכפף שרי לישב על גבה

ביאורים והערות

11. בטעם הא דפסק הרמב"ם להחמיר, כתב הב"י שהוא משום שהחמיר בכבוד התורה. ובכסף משנה כתב שפסק להחמיר משום שבמסכת סופרים [פ"ג הי"ג] איתא שר"א ישב על מיטה שס"ת עליה, וכשהרגיש בזה קם כנשוך נחש.
12. ובספר בני יונה כתב שבשאר ספרים סגי בדבר מועט שיינה תחתיו. והביא המקדש מעט [ס"ק לא] דכן כתבו האחרונים, וכתב דלפי"ז אם הספרים מונחים בתוך כלי ע"ג המיטה שרי לישב. והוסיף עוד בשם הדעת קדושים דאפשר שספרים המונחים בתוך כלי מותר להניחם ע"ג קרקע.
13. בספר בכור שור [עירובין דף ל:]: כתב לחלוק על דברי הט"ז האלו, דהא דאהל זרוק לא שמיא אהל היינו דוקא בשעה שהוא מהלך, אבל בשעה שהוא נח שמיא אהל.

קנין הלכה

מראי מקומות

אף כשיש ספרי קדש בתוכה. והבכור שור [עירובין דף ל:]: הביא את דבריו וכתב שיש לסמוך עליו בשעת הדחק. [ה] הפתחי תשובה [ס"ק ח] הביא את דברי הבכור שור האלו, ועוד הביא את דברי התפארת למשה שכתב דראה קצת היתר אם אין מכסה התיבה נוגע בספרים. ונמצא שהב"ח התיר, וכן נוטה דעת הש"ך, והמ"ז אסר, והרמ"א הניח בצ"ע, והבכו"ש סמך על הב"ח בשעת הדחק, והתפל"מ התיר כשאין המכסה נוגע בספרים.

סעיף ח

מקור הדין הוא בברייתא ברכות דף כה: דתניא בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המיטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי וכו', ואח"כ הובא בגמ' [דף כו.]. אמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה. ונחלקו הראשונים בזה: א. החזקת והסמ"ג וסה"ת נקטו שריב"ל מפרש שבספר תורה אין היתר של כלי בתוך כלי אלא בעיני מחיצה, ורק בתפילין נאמר ההיתר של כלי בתוך כלי. ב. מקומות בס"ת נאמר היתר זה של כלי בתוך כלי.

להלכה: כתבו התוס' [ברכות דף כו.]. דגם חומשים העשויים בגלילה דינם כספר תורה. והחכמת אדם [סי' קכה] כתב דה"ה שאר כתבי הקודש העשויים בגלילה [כגון מגילת אסתר], והובאו דבריו במשנה ברורה [סי' רמ ס"ק כג.].

יוציאנו לחדר אחר

כתב השו"ע שלכתחילה יש להוציא את הס"ת לחדר אחר, וזה עדיף מעשיית מחיצה, וכן מבואר בגמ' ברכות [דף כו.]. ובמקרה שהס"ת בחדר אחר, אך הוא נראה דרך הפתח, הביא הביה"ל [סי' רמ ס"ו ד"ה עד] שנחלקו בזה האחרונים: בספר נהר שלום [סי' רמ ס"ק ה] כתב להקל, דכיון שהס"ת ברשות אחרת אין כאן בזיון, ואין הראייה פוגמת, והפת"ש [ס"ק ט] הביא שבשו"ת פנים מאירות אסר זאת והצריך לכסות את הס"ת [והפת"ש הניח זאת בצ"ע], וסיים הביה"ל דיותר נראה להקל בזה.

דיני מחיצה

מחיצה מסורגת שהספרים נראים דרכה

כתב המג"א [סי' רמ ס"ק טו] בשם תשובת שער אפרים שאם עשה מחיצה מסורגת אשר הספרים נראים דרכה ה"ז אסור, וכן הביא הבית שמואל באבן העזר [סי' כה]. והוסיף הב"ש דכיון שיש כאן מחיצה והחסרון רק משום שהספרים נראים, סגי בכיוסו כל דהו על הספרים.

והמשנה ברורה [סי' רמ ס"ק כה] הביא שבספר נהר שלום ובספר תוספת ירושלים פקפקו על הוראה זו, כיון ששורש האיסור אינו מטעם שהספרים רואים אותו או מטעם שהוא רואה את הספרים, אלא שורש האיסור משום בזיון הספרים, וכל שיש מחיצה מפסקת אין כאן בזיון. וסיים המשנה ברורה דבמקום הדחק יש לסמוך ע"ז, אך לכתחילה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראים, ובס"ת כודאי יש להחמיר.

מדף גבוה י"ט

כתב בשו"ת חות יאיר [סי' קפד] שמדף גבוה י"ט אינו נחשב רשות אחרת ולא מהני להתיר. 141

קנין הלכה

מראי מקומות

מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה

כתב המגן אברהם [סי' שמו ס"ק ג] שוילון הפרוס בבית למחיצה צריך לחזקו מלמטה, שלא יהא נע ונד ברוח מצויה, וכן כתב בשו"ת הות יאיר [סי' קפד] לגבי וילון שסביב המיטה. והחזו"א [סי' נד ס"ק יד] כתב לדון על דבריו שהרי בתוך הבית אין הרוח מנשבת א"כ הרי זו מחיצה מעליא, דמאי נפק"מ אם חיוק את המחיצה מלמעלה ובין אם בנה מחיצות בבית סביב ועי"ז אינה נעה ונדה, אמנם החזו"א הניח דין זה בצ"ע. המג"א ציין שגם בשו"ת הרשב"א [ח"ג סי' ש] כתב כדבריו לגבי וילון בתוך הבית שצריך לתוקעו בארץ.

דין כלי בתוך כלי

בגמ' [ברכות דף כה:]: מכואר דגלימא אקמטרא [מלית הפרוסה ע"ג ארגז] הוי ככלי בתוך כלי, ומשמע שהגלימא אינה עומפת את הארגז מלמטה, ואפ"ה חשיבא ככלי בתוך כלי. 151
והסתפק הביה"ל [סי' מ ס"ב ד"ה בית] אם היתר זה נאמר גם כאשר שני הכיסויים מונחים רק מלמעלה, או דבעינן שלכל הפחות כיסוי אחד יכסה גם מלמטה.

האם שאר ספרים צריכין כלי בתוך כלי לשמש ממתו

כתב השו"ע [סי' רמ סעיף ו] דחרר שיש בו ספרים, אפילו ספרי גמרא, צריכין כלי בתוך כלי, ולא סגי להו בכיסוי אחד, המקור הוא בדברי הרא"ש [פ"ג ברכות סי' נה]. ובאר"ר [סי' רמ] כתב שמלשון תוס' [ברכות דף כו.] והראב"ד [בבעלי הנפש] המובאים בב"י [סי' רמ שם] משמע דבשאר ספרים סגי בכיסוי בעלמא. 161

סעיף ט

מקור הדין שכל הממאים מותרים לאחוז בס"ת ולקררות בו הוא ברמב"ם פ"י ה"ה, וכתב דהמעם הוא משום שדברי תורה אינם מקבלים מומאה.

הרמ"א [או"ח סי' פח ס"א] כתב בשם ההגהות מימוניות [פרק ד] דיש שכתבו שאשה נדה בימי ראייתה לא תיגע בספר, וי"א שמותרת בכלל, וכתב הרמ"א שהמנהג כסברא הראשונה. אולם המשנה ברורה [ס"ק ו] הביא מספר בנימין זאב שהמנהג הוא רק

ביאורים והערות

- גמורה, ורק בדיני סוכה בעיני דפנות ולא מהני דין גוד אסיק של גידוד העמוד.
15. בספר תשב"ץ קטן [תלמיד מהר"ם מרוטנבורג אות תכב] כתב שצריך ליתן בתיק בתוך תיק, ולכן צריך לקנות כלים של עור [שקורין פוריי"ל בלע"ז] שיש להם שני עורות. ובפשטות לא היו שם שני עורות נפרדים לגמרי, אלא היה זה כעין תיק עור עם בטנה של עור תפורה מבפנים, וחשיב לה התשב"ץ ככלי בתוך כלי. [ואפשר דלפי"ז ה"ה דסדין כפול חשיב כב' כלים, וכן צידד בספר אשל אברהם מבוטשאטש (סוסי"רמ). ויש שהחמירו בזה, עיין חוט שני (הלכות יו"ט עמ' שנג)].
16. הדברים האמורים למעלה הם לענין תשיש המיטה, כשיש ספרים בחדר. ולענין כניסה לבית הכסא בסוגיית הגמרא [שבת דף סב.]. משמע שדי בכיסוי אחד, ואפילו אם הוא הכיסוי המיוחד להם, עיי"ש שהקשו למה אסור להכנס בתפילין לבית הכסא והרי הפרשיות מחופות בעור הבתים, ותירצו משום הש' שע"ג תפילין של ראש, וכן כתבו המג"א [סי' מג ס"ק יד], והרדב"ד [שו"ת ח"ג סי' תקמח]. והאר"ר הביא מספר תשב"ץ [ט"ס מש"כ בו תשובת נץ, והכוונה לתשב"ץ קטן תלמיד מהר"ם מרוטנבורג] שכתב דתפילין וכתבים שיש בהן שמות צריכין כלי בתוך כלי. [וצ"ע איך יפרשו את הגמ' שבת דף סב הנ"ל].
- המשנה ברורה [סי' מג ס"ק כה] הביא בסתמא את דעת המג"א, [ובשעה"צ [ס"ק יז] כתב שבפמ"ג מבואר שזה אפילו בבית הכסא שבבית, והגר"ז החמיר בזה, וסיים בשעה"צ שברדב"ז משמע להקל], ובתור י"א הביא את הא"ר בשם התשב"ץ.
- להלכה:** H בספר גנוזי הקודש הביא מהגר"ש אלישיב זצ"ל שהורה ליתן בכלי בתוך כלי, והגר"נ קרליץ זצ"ל התיר בכיסוי אחד.

קנין הלכה

מראי מקומות

שלא להכנס לבית כנסת ולא לראות ספר תורה, ובס"ק ז כתב שבמדינותינו נהגו היתר לעולם רק שלא להסתכל בס"ת בשעה שמגביהים אותו להראותו לעם. וכתב הרמ"א שבימי ליבונה נהגו היתר.

סעיף י

מקור הדין שס"ת שבלה נותנין אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל ת"ח הוא בגמ' מגילה דף כו: טעם נתינתו בכלי חרס הוא בכדי שלא ימהר להתאכל בארץ. וכתב המקדש מעט [ס"ק מג] שבומננו נוהגין ליתן ס"ת שבלה בארון הקודש מן הצד. וכתב המשנה ברורה [סי' קנד ס"ק כב] בשם הפמ"ג דדין זה נאמר גם בשאר נביאים וכתובים הכתובים בקלף ובגלילה ובדיו. וכתב בערוך השולחן [שם סעיף ח] דגם פרשיות תפילין ומוזות טעונות גניזה בכלי חרס. אך שאר כתבי הקודש הטעונים גניזה די להם בשקים של בד, כן כתב בשו"ת זרע אמת [ח"ב סי' קלז]. 171

סעיף יא

גם סעיף זה דמטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן, מקורו בגמ' מגילה דף כו: וכתב הב"י דמלשון הטור [או"ח סי' קנד] משמע שאין חובה לעשות אותן תכריכין אלא אם רוצים, ואם לאו גונזין אותם, וכן כתבו הט"ז והש"ך. וכתב בשו"ת חת"ס [חלק ו סימן י] דנתינת המטפחת למת מצוה לא חשיבא הורדה בקדושה, משום שאדם מישראל שמת חשיב כס"ת שנשרף כמבואר בגמ' [מו"ק דף כה:], לכן תכריכין חשיבי כתשמישי קדושה.

סעיף יב

גם מקורו של הסעיף הזה העוסק בדין תשמישי קדושה הוא בגמ' מגילה דף כו: וברמב"ם פ"י ה"ד. ומה שכתב תיק שהוכן לס"ת והונח בו, הוא משום דבעינן תרתי גם הזמנה וגם השתמשות בפועל, דהזמנה גרידא אינה אוסרת משום שהזמנה לאו מילתא, והשתמשות גרידא דרך עראי בלי הזמנה לעולם ג"כ אינה אוסרת, כמבואר בגמ' סנהדרין [דף מח] דהאי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה, נאסר, אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה, מותר. ונתפרשו דיני הזמנה לתשמישי קדושה בשו"ע או"ח [סי' מב ס"ג].

כיצד עושין את ההזמנה

כתבו התוס' [סנהדרין דף מח. ד"ה נתנו] דהזמנה בדיבור לא מהני אא"כ נטלו ואמר זה יהיה לספר או לתפילין, וכ"ש שהזמנה במחשבה לחוד לא מהניא. 181 והובאו הדברים בביה"ל [סי' מב ס"ג ד"ה סודר]. אמנם אם בשעה שהניח את התפילין בכיס אמר, או אף חשב בלבו שיהא לקביעות, ה"ז כהזמנה ע"י מעשה, שהרי צר ביה אדעתא דקביעותא, כך כתב הביה"ל [שם] בשם חידושי הר"ן.

מקור שאר הדינים שבסעיף זה הוא בגמ' מגילה דף כו:.

ביאורים והערות

17. כתב בספר גנזי הקודש [פט"ו הי"א] שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה ליתן הגניזה בשקי ניילון שאינם מתבלים בקרקע, ואם כמויות הגניזה גדולות מאד וא"א לארוז הכל, התיר לקבור את הגניזה כמות שהיא.
18. וזה דלא כהפמ"ג שנסתפק אולי הזמנה מהניא במחשבה לחוד.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף יג

גם סעיף זה שאין עושיין כסא מתיבה שנשברה מקורה בגמ' מגילה דף כו:, ויסודו הוא דאין מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ונתפרשו דינים אלו בשו"ע או"ח סי' קנד [סעיף ו], וע"ע בשו"ע או"ח סי' מב [ס"א] לענין דיני הורדה בקדושת תפילין.

לענין פרוכת של ארון הקודש, בגמרא החשיבו אותה כתשמיש קדושה הואיל והיו רגילים להשתמש בה להניח ס"ת עליה או לכסות בה את הספר, אבל בזמנינו שאין רגילים בזה אין לפרוה אלא דין קדושת בית הכנסת, ולא דין תשמיש קדושה [רמ"א או"ח סי' קנו ס"ו].¹⁹¹

סעיף יד

מקור הדין שהבימות אין בהן קדושה, הוא בגמ' מגילה דף לב., וכתב הב"י בשם הר"ן דמ"מ יש בהן קדושת בית הכנסת.

סעיף טו

מקור דין התנאי בתשמיש קדושה הוא בירושלמי פ"ב מגילה, [הובא ברא"ש פ"ד מגילה סי' יא]. מעם ההיתר של תנאי הוא שמתחילה אינו מיוחד את החפץ לשמש את הקדושה אלא מכין אותו מראש גם לתשמישי חולין.

וכתב הרמ"א [סי' קנד ס"ח] בשם התרומת הדשן דנהגו ליהנות בכמה הנאות מתשמישי קדושה, כגון ממטפחות של ספרים וממעילים של בית הכנסת, דכיון שנהגו כן, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא יבואו בנ"א לידי תקלה, ואע"פ שלא התנו כמי שהתנו דמי.

וממעם זה כתב המג"א [סי' קנד ס"ק יד] שנהגו להניח יריעות פסולות בתוך ארון הקודש דלב ב"ד מתנה עליהם, וכן כתב בא"ר בשם שיירי כנה"ג [הגהת הטור סוס"י קנג], והובאו הדברים במשנה ברורה [ס"ק לא].²⁰¹

סעיף טז

מקור הדין של תפוחי זהב וכסף שעושיין לס"ת הוא בגמ' מגילה דף כו:, וחשיבי תשמישי קדושה אף אם אינם נוגעים בספר עצמו, הואיל ועושיין לכבוד.

סעיף יז

מקור הדין של מכירת ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר הוא בגמ' מגילה דף כו. לגבי מכירת בית הכנסת, שאף שאסרו לבני העיר למכור בית כנסת אלא כדי לקנות בדמים קדושה מעולה יותר, מ"מ אם מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר רשאים

ביאורים והערות

19. והנה תשמיש קדושה הוא הכלי שבו מונח הס"ת או התפילין בעצמו, ואם יש עטיפה חיצונית יותר יש להבחין בזה בין שני מקרים: א] אם העטיפה החיצונית נעשתה לנוי ולכבוד של הקדושה, דינה כתשמיש קדושה, וכגון כיס של תפילין, שהתפילין עצמן נמצאים בנרתיק המיוחד להם והנרתיק מונח בכיס. ב] אם העטיפה החיצונית לא נעשתה לנוי ולכבוד אלא לשמירה, אין דינה כתשמיש קדושה. וכתב הפמ"ג [הובא במשנה ברורה סי' קנד ס"ק יד] שהפרוכת של ארון הקודש אין דינה כתשמיש קדושה אף שנעשתה לכבוד, הואיל ואינה מונחת כלל על הספרים אלא תלויה כמחיצה.

20. אמנם כתב בשיירי כנה"ג שחומשים ושאר ספרים אין להניח בארון הקודש אפילו לפי שעה. מתוך רהיטת הדברים כפי שהובאו במשנה ברורה משמע דאמינן דלב ב"ד מתנה להניח בהן יריעות פסולות, אך אין לב ב"ד מתנה להניח בהם חומשים ושאר ספרים. אמנם המעיין בשיירי כנה"ג יראה שסבר דיריעות פסולות שרי הואיל וסו"ס יש בהן קדושת ס"ת, משא"כ חומשים ושאר ספרים, ולא נקט טעם ההיתר משום תנאי. ולפי"ז אין מדבריו מקור שיש תנאי למחצה, ליריעות ולא לחומשים.

קנין הלכה

מראי מקומות

לעשות בדמים מה שירצו. ונתבארו פרטי דין מכירה זו בשו"ע [או"ח סי' קנג סעיף ז וסעיף ט].

תשמישי קדושה שנמכרו

כתב הרמב"ם [פ"י ה"ד] רמוני כסף וזהב וכיו"ב וכו' תשמישי קדושה הן, ואסור להוציאן לחול אלא אם מכר אותם לקנות בדמיהן ס"ת או חומש. ומבואר מדבריו שדין תשמישי קדושה כדין בית הכנסת, שאם מכרן ע"מ לקנות בדמיהן דבר שקדושתו מעולה יותר, מותר הלוקח להשתמש בהן לצורך חולין. והטור [סוס"י רפב] הוסיף דאם מכרו ז' טובי העיר את תשמישי הקדושה ה"ז מותר, אף אם ישתמשו גם בדמים לצורך חולין, וכדין מכירת בית כנסת כז' טובי העיר.

אמנם הרמב"ן [מגילה דף כה:] [והרשב"א והריטב"א והר"ן שם חולקים וסוברים דקדושה של תשמישי קדושה אי אפשר להפקיעה מהם, ואפילו ז' טובי העיר אינם יכולים למכרם לצורך חולין, והובאו דבריהם במג"א [סי' קנג ס"ק יד], ולא הביא המג"א כלל שהרמב"ם והמוש"ע [יו"ד סי' רפב] חולקים, וכבר תמה בזה הפמ"ג [שם], וכן העיר בזה רע"א, [הובא בתשובת חת"ס או"ח סי' לח בתחילת התשובה].

וכתב הביה"ל [סי' קנד ס"ג ד"ה תשמישי] שמעמם של הרמב"ם והטור הוא משום דס"ל דכל עיקר כח ז' טובי העיר להפקיע את בית הכנסת מקדושתו הוא משום שכל הנודר נודר על דעתם, והוי כמו הקדש על תנאי. 211 והביא דכן משמע במאירי [מגילה] שזה הטעם לכח של ז' טובי העיר.

ועיי"ש בביה"ל שכתב דאכתי לא יתיישבו בזה מש"כ הטור [שם] בביאור דברי הרא"ש דיחיד בשלו הוי כמו ז' טובי העיר, דאטו נימא דמי שהקדיש חפץ לתשמישי קדושה התנה מראש שיוכל לשנותו לחולין.

ומ"מ לענין דינא כתב הביה"ל שקשה להקל כהרמב"ם והטור ודלא כהרמב"ן וסיעתו, וגם הפמ"ג [מ"ז סי' קנג ס"ק טו] הניח זאת בצ"ע, וגם מהגר"א משמע לחומרא.

סעיף יח

יחיד המוכר ס"ת שלו, מה דין הדמים

בגמ' [מגילה כז.] מבואר דאין מוכרין ס"ת אלא לישא אשה או ללמוד תורה, ונסתפקו בגמ' אם מותר למכור ס"ת כדי לקנות בדמים ס"ת אחר. ונחלקו הראשונים בדין זה:

א [הרא"ש פ"ד סי' א] והמרדכי [סי' תתכד] כתבו שהגמ' איירי בס"ת השייך לרבים ולא מכרוהו ז' טובי העיר, אבל ס"ת של יחיד רשאי הבעלים למכרו ולעשות בדמים מה שירצו, דיחיד בשלו נחשב כז' טובי העיר, וז' טובי העיר יכולים למכור גם ס"ת של רבים. 221

ב [הרמב"ם הביא את הגמרא בסתמא, ופירש הב"י בדבריו דס"ל שגם יחיד אסור לו למכור ס"ת אלא לישא אשה או ללמוד תורה.

ביאורים והערות

21. לכאורה דברי הביה"ל מיישבים רק את הנידון של מכירת ז' טובי העיר, אך ברמב"ם מפורש שגם מכירת בני העיר בלי ז' טובי העיר מהניא להוציא את תשמישי הקדושה עצמן לחולין אם ישתמש בדמים לקדושה יותר מעולה, ויקשו ע"ז קושית הרמב"ן וסיעתו במה תיפקע קדושת תשמישי הקדושה שהוא קדושת הגוף.

22. אמנם כתב המשנה ברורה [סי' קנג ס"ק ס] בשם העולת תמיד דאף להמתירים מ"מ אינו רואה סימן ברכה במעות אלו.

קנין הלכה

מראי מקומות

ובשיטה זו של הרמב"ם נחלקו הפוסקים:

א., בס"ב שנראה שרק לגבי ס"ת של יחיד החמיר הרמב"ם ולא הן את היחיד בשלו כז' טובי העיר, אבל בס"ת של רבים ומכרוהו ז' טובי העיר גם הרמב"ם מודה שאפשר לעשות בדמים מה שירצה. ועפ"ז כתב השו"ע [סי' ז'] דמכירת ז' טובי העיר מהניא בכל דבר.

ב. הריב"ש [סי' רפה] כתב שלפי הרמב"ם גם ז' טובי העיר אינם רשאים למכור ס"ת ולעשות בדמים מה שירצו,²³ והובאו דבריו גם בשו"ע או"ח [סי' קנג סעיף י].

מכירת ס"ת שיש בו טעויות

כתב הריב"ש [סי' רפה] שאף שהרמב"ם אוסר על יחיד ועל ז' טובי העיר למכור ס"ת ע"מ להוציא את המעות לחולין, מ"מ אם יש בס"ת טעויות ה"ז מותר, והטעם משום שס"ת שיש בו טעויות אינו קדוש בקדושת ס"ת אלא הרי הוא כחומשים, ולענין חומשים הדין לדינא דז' טובי העיר, וה"ה יחיד בשלו רשאי למוכרן ולהוציא המעות לחולין, והובאו הדברים ברמ"א ובט"ז [סי' ק"ב]. אמנם הביה"ל [סי' קנג סעיף י ד"ה ויש] כתב שמדברי הגר"א [שם] משמע שלדעת הרמב"ם רק בבית כנסת נאמר הדין של ז' טובי העיר, שיכולים למכור ולהוציא המעות לחולין, ולא בשאר תשמישי קדושה, וכ"ש שלא נאמר דין זה בחומשים וס"ת שיש בו טעויות, אך הביה"ל מציין שבשו"ע [יו"ד סי' רפב ס"ג] הובא ההיתר של ז' טובי העיר בכל הדברים באין חולק.

מכירת תשמישי קדושה ע"ז ז' טובי העיר

כתב המגן אברהם [סי' קנו ס"ק כג] דמה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש הוא דוקא בס"ת עצמו, אבל בתשמישי קדושה מודה הרמב"ם שגם היחיד מותר למכור את שלו ולהוציא את הדמים לחולין.²⁴ אך תמה המג"א על השו"ע [סעיף דין] שכתב את המחלוקת גם בתשמישי הס"ת, וכתב דאולי מש"כ השו"ע דיש מי שאוסר קאי רק על ס"ת ולא על תשמישי קדושה. ורע"א [כאן על הט"ז ס"ק יב] כתב שבדברי הריב"ש עצמו מפורש כהמג"א, שהרי התיר בס"ת שיש בו טעויות ובחומשים, וכ"ש שמותר בתשמישי קדושה. ועיין מש"כ לעיל בסמוך שהביה"ל [ד"ה ויש] כתב שמדברי הגר"א משמע שנקט בדעת הרמב"ם שדין ז' טובי העיר לא נאמר אלא במכירת בית כנסת ולא בתשמישי קדושה, ולשיטתו אין לז' טובי העיר וליחיד בשלו היתר למכור תשמישי קדושה אלא אם ישתמשו במעות לצורך קדושה מעולה יותר, אך לדינא משמע בביה"ל שדעתו להקל בזה.

מכירת שאר ספרים

בשו"ע [לעיל סי' ער ס"ב] איתא דהאידנא מצוה לכתוב ולקנות ספרי ש"ם ופוסקים כדי ללמוד בהם, ואין למכרם אלא ללמוד תורה ולישא אשה, ומקור הדברים הוא בטור בשם הרא"ש. והקשה המג"א [סי' קנג סוס"ק כג] דהתם בס"י קנג כתב הטור בשם הרא"ש דיחיד בשלו יכול למכור אפילו ס"ת ולעשות בדמים מה שרוצה. [ואין זה רק סתירה בטור, אלא גם לדין להלכה דנקטינן

❦ ביאורים והערות ❦

23. הריב"ש כתב זאת משום דהיה פשוט לו שיחיד בשלו נחשב כז' טובי העיר, וכיון שהרמב"ם אסר על יחיד למכור ס"ת ולהשתמש לקדושה פחותה, ממילא מוכח דה"ז ז' טובי העיר אינם יכולים למכור ס"ת ולהשתמש במעות לקדושה פחותה.

24. יש ליתן את הדעת שנידון זה אם מהניא מכירת ז' טובי העיר, ויחיד בשלו, אינו ענין למחלוקת הרמב"ם והשו"ע ושאר הראשונים שהובאו לעיל [סעיף יז] לענין ז' טובי העיר ויחיד המוכרים תשמישי קדושה, דהתם איירי לענין הוצאת תשמישי הקדושה עצמם לחולין, שעל זה הקשו הרמב"ם וסיעתו דבמה תפקע קדושת הגוף שלהם, והכא איירי לענין השימוש במעות שמקבלים תשלום במכירה, אם רשאי להוציאן לחולין. [דבז' טובי העיר המוכרים בית כנסת ישנן שתי הלכות, א. רשאים למכור את בית הכנסת עצמו לשימוש חולין. ב. רשאים להוציא את המעות לצרכי חולין וא"צ להעלותם בקדושה].

קנין הלכה

מראי מקומות

דיחיד בשלו מותר למכור אפילו חומשים ושאר תשמישי קדושה, כיון שדינו כז' טובי העיר]. וכתב המג"א דצ"ל שהשו"ע [סי' ער] איירי בספרים שהוקדשו לרבים שלגביהם אין היחיד נחשב כז' טובי העיר, ולכן אין למוכרם אלא לצורך קדושה מעולה יותר.

קנה ס"ת על מנת למכרו

כתב המשנה ברורה [סי' קנג ס"ק סב] בשם האחרונים שאם קנה ס"ת ע"מ למכרו, מותר לכו"ע להשתמש בדמים למה שרוצה.

סעיף ימ

מקור הדין שלא יניח נביאים וכתובים ע"ג תורה וכו' הוא בגמ' מגילה דף כז. כאשר כורכים יחד תורה נביאים וכתובים, נמצא שכאשר פותח את הספר בנביאים הרי הדפים של הנביאים מונחים על התורה, ובוה אין חסרון כמ"ש תוס' [ב"ב דף יג: ד"ה מדביק], דכשהם בכרך אחד אין גנאי, וכן איתא במרדכי [ב"ב סי' תקיא] וכמובא להלן [סי' רפג ס"א].

איסור להרהר בד"ת במקומות המטונפים

כתב הרמ"א שמשום כבוד התורה אין להרהר בד"ת במקומות המטונפים, ועיין בספר חדרי דעה [לבעל אולם המשפט] שתמה על לשון הרמ"א דמשמע שהוא איסור דרבנן, שהרי יש בזה איסור תורה שנאמר והיה מחניך קדוש, ולענין זה הרהור כדיבור כמבואר בגמ' [שבת דף קג].

הנחת ספרים כדי להגביה את הספר שלומד בו

כתב הט"ז [ס"ק יג] שאסור להביא ספרים כדי להניח עליהם את הספר שלומד בו, משם בזיון הספרים. ומה שמצינו בשו"ע [או"ח סי' שמו] שמותר להניח ספר מכאן ומכאן וספר על גביהן [ואין בזה איסור עשיית אהל] מיירי שרוצה ללמוד בכלום. אמנם אם הספר כבר מונח מותר ליתן ספר על גביו.

והמג"א [סי' קנד ס"ק יד] כתב שנראה שאין בזה איסור, שהרי מצינו בגמ' [מגילה דף כו:]: שמותר ליטול תיבה שהיא תשמיש קדושה ולסתום בה חלון כדי שלא תכנס טומאת מת לבית הכנסת, והרי זה שימוש חולין, אלא צ"ל דבכה"ג לא מיקרי שמשתמש בתיבה דמה לי מונחת כאן או כאן, וה"ג בספרים לא מיקרי השתמשות, דמה לי מונח כאן או כאן. ועיין משנה ברורה [סי' קנד ס"ק לא] שהביא בשם החי"א דיש להתיר כהמג"א. 251

סימן רפג

סעיף א

מקור הדין שמותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד, הוא בכרייתא במסכת בבא בתרא [דף יג:], ועיי"ש שבכרייתא אחת נחלקו בזה ר"מ ור"י, ובכרייתא השניה אמר רבי דהכשירו זאת, ולכן פסקו כן הרמב"ם והרא"ש.

ומש"כ השו"ע שאין בס"ת זה קדושת ס"ת אלא כשאר חומשים, מקורו ברמב"ם [פ"ז הט"ז], וכתב הרמב"ם הטעם שדין היתר

קנין הלכה

מראי מקומות

כדין החסר, פי' דיתר כנמול דמי.

והקשה בספר בית מאיר דאיך שרי לדבק נביאים לס"ת, והרי מוריד בזה את הספר מקדושת ס"ת לקדושת חומשים. ותירץ המקדש מעט [ס"ק א] דהכא מיירי שמתחילת כתיבת הס"ת נתכוין לצרף לו נביאים וכתובים, ולכן לא מיקרי שמורידו מקדושתו.

דברי השו"ע דיש מי שאומר שקדושת חומשים כס"ת

כתב הרשב"א בתשובה [ח"א סי' קמר] שחומשים הכתובים ע"ג קלף ועשויים בגלילה, קדושתו כקדושת ס"ת אלא שאין קורין בהן בציבור, וחלק בזה על הרמב"ם שכתב שקדושת החומשים פחותה משל ס"ת.

ובגמ' [מגילה דף כז.] איתא דמניחין תורה ע"ג חומשין ואין מניחין חומשין ע"ג תורה, ועוד איתא דאין כורכין חומשין במטפחות של ס"ת משום דהוי הורדה בקדושה, ומוזה מוכח שיש לס"ת קדושה יתירה על חומשים, אלא שהרשב"א התכוין רק לומר שגם בחומשים צריך לנהוג כבוד ולקום מפניהם.

סעיף ב

מקור הדין הוא בגמ' גיטין דף סב, עיי"ש שאב"י הסתפק אם מותר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, ורבה פשט לו לאיסור, וכן פסקו הרמב"ם [פ"ז הי"ג] והרא"ש [גיטין פ"ה סי' כ.]. והרי"ף פסק דמותר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, והקשו עליו מהגמ' הג"ל, והרא"ש כתב דס"ל להרי"ף דיש להתיר זאת כי א"א לכל עני להיות לו ס"ת שלם. והב"י כתב לתרץ שימת הרי"ף דהנה בגמ' [גיטין שם] נחלקו אמוראים בדין ספרא דאפטרותא [ספר שבו נכתבו רק ההפטרות], שרבה ורב יוסף אסרו לקרות בו בשבת משום שלא ניתן להכתב, שהרי אין כאן ספר שלם, ואמרו בגמ' דאין הלכה כן אלא יש להתיר זאת משום עת לעשות לד' הפרו תורתך, וכשם שריו"ח ור"ל קראו בספרא דאגדתא בשבת. ומעתה כתב הב"י, רבה שפסק לאב"י דאסור לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה אזיל לשיטתו לעיל שאסר לכתוב ספרא דאפטרותא, אך למאי דשרינן ספרא דאפטרותא משום עת לעשות לד', יש להתיר גם מגילה לתינוק. וכתב הב"י על תירוץ זה שהוא כפתור ופרח.

ובשו"ת מהרי"ט [ח"ב או"ח סי' ג] כתב דהעיקר נהוג כרוב הראשונים ודלא כהרי"ף, אך סיים שאם היה מנהג קבוע מאבותיהם לכתוב פסוקים ע"ג נייר ולתלות על כתלי בית הכנסת לעורר את הלכבות, לא היה מוחה בידם מאחר שיש להם יתר להתלות בדברי הרי"ף ושמא כן הורו להם הרבנים הראשונים.

להלכה: הב"ח האריך לפסוק כהרי"ף, וכן כתב הפרישה, וכתב הב"ח דכן המנהג פשוט בכל המדינות, והסכימו לזה הט"ז והש"ך.

האם מותר לכתוב פסוקים במקום שאין צורך גדול

יש לעיין אם מאחר שנהגו כהרי"ף לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, הוי כעין גדר הותרה, ושרי לכתוב פסוקים גם במקום שאינו צורך גדול, או דוקא כאשר יש צורך גדול בדבר הותר לכתוב פסוקים. ולכאורה נחלקו בזה הט"ז והש"ך, דהט"ז [סוס"ק א] כתב דכל ההיתר הוא רק משום עת לעשות לד', אבל אותם שכותבים פסוקים על הכותל לאיזה סימן טוב לאו שפיר עבדי, דתורה חתומה ניתנה, ואילו הש"ך [ס"ק ו] כתב דמותר לכתוב פסוקים על המפות של ס"ת, ואף שרבינו ירוחם אסר לכתוב פסוקים מן התורה, מ"מ כבר נתבאר שהמנהג להקל. ומבואר שגם במקום שהכתיבה אינה נחוצה כ"כ, מ"מ נהגו להקל לכתוב פסוקים.

ובשו"ת מהרי"ט [ח"ב או"ח סי' ג] כתב בתוך דבריו דאף אם הרי"ף היקל היכא דלא אפשר, מ"מ היכא דאפשר אין להקל, והמנהג להקל בזה כהש"ך.

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב התשב"ץ [ח"א סי' ב] שאם כותב את התיבות חסרות בסופן או באמצעיתן, א"נ שכותב כתיב מלא כגון מושה ואהרון ה"ז מותר, שאין זה ספר אלא איגרת, וכן התיר התשב"ץ לכתוב פסוקים בכתב שאינו אשורית, כגון כתב משימא. 261

סעיף ג

מקור הדין שמותר לכתוב פרשיות מהתורה אם כותב רק שלש תיבות בשיטה הוא בגמ' גיטין דף ס, עיי"ש. שהקשו על רבה שאסר לכתוב מגילה לתינוק מהא דהילני המלכה עשתה מבבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה, וכאשר הכהן היה בא לכתוב פרשת סוטה היה רואה במבבלה וכותב מה שכתוב בה, ותירצו בגמ' שפרשת סוטה היתה כתובה ע"ג המבבלה בסירוגין. ופירש הרמב"ם [פ"ז ה"ד] שהיו כותבים שימות של שלש תיבות, וכן מבואר גם בתשובת פאר הדור להרמב"ם [סי' ז]. בטעם ההיתר כתב הש"ך שבאופן זה, מתוך שיש בו שינוי אינו דומה למגילה מספר תורה, והט"ז כתב שאינו נראה ככותב מגילה אחת.

סעיף ד

מקור הדין שאין לרקום פסוקים במלית, הוא בתשובת הרמב"ם פאר הדור סי' ז, המובאת בב"י ובמ"ז [ס"ק ג]. והנה המהרי"ט [שו"ת ח"ב או"ח סי' ג] הקשה על הרמב"ם דהא רקימה אינה כתב כלל, כמבואר בגמ' [גיטין דף כ], דגט שנכתב ע"ג כיפה ואנדרוכתי פסול, ופירש רש"י מעם הפסול משום שחומי הרקמה רק מונחים על הבגד ושני ראשיהם תחובים, ואין זה דומה לכתב שהוא כתוב וקבוע. אמנם הרמב"ם [תשובה הנ"ל] כתב שיש לחלק בין כתב לבין רקימה, שהרי בגמ' אסרו גם במבבלה של זהב אף שהפסוקים לא היו כתובים עליה אלא חקוקים. 271

כתיבת דברי חול בכתב אשורי

כתב הפתחי תשובה [ס"ק ג] בשם הרדב"ז [ח"ג סי' אלף קיח] שבתשובת הרמב"ם [פאר הדור סי' ז] כתב שאין לכתוב דברי חול בכתב אשורי, שהכתב עצמו יש בו קדושה רבה וגנויים בו סודות נעלמים. ובשו"ת דברי יוסף [לר' יוסף אירגאם בעל שומר אמונים הקדמון] כתב שהרמב"ם לא אסר זאת מן הדין אלא כתב שהדבר מגונה, ובדראי אין איסור לאבד אותיות של כתב אשורי אלא אם עושה דרך השחתה ובזיון.

סעיף ה

מקור סדרן של נביאים וכתובים הוא בכרייתא ב"ב דף יד, ונתבאר בגמ' שהמעם לסדר הזה הוא לפי סדר הזמנים, איחרו את ספר הושע משום שהוא ספר קצר וצירפוהו לתרי עשר, ושם נמצאים חגי זכריה ומלאכי שהם סוף הנבואה. והקדימו את ירמיה לפני ישעיה, משום שספר מלכים שקדם לירמיה מסתיים בפורענות, וירמיה כולו פורענות ולכן הסמיכו ירמיה למלכים, ואחריו יחזקאל שתחילתו פורענות וסופו נחמה, ואחריו ישעיה שכולו נחמה. ובכתובים הכל לפי סדר הזמנים, וספר איוב למ"ד שהיה

ביאורים והערות

26. ובטורי אבן [פ"ק מגילה] כתב דאסור לכתוב פסוקים מן התורה גם בלשון אחר וכתב אחר, ובספר בני יונה אסר לכתוב גם בכתב שאינו אשורי, וכתב במקדש מעט [ס"ק ג] שזה דלא כהתשב"ץ הנ"ל. אמנם הרמב"ם בתשובה [המובאת להלן סעיף ד] אסר גם פסוקים רקומים על בגד, והמהרי"ט [ח"ב סי' ג] תמה שאין זה כתב.

27. אמנם המהרי"ט יחלק בין חקיקה שהיא כתב גמור וכשר בגט, לבין רקימה שאינו כתב כלל ופסולה בגט, ומ"מ הרמב"ם סובר דגם פסוק רקום הוא בכלל האיסור של כתיבת מגילה מן התורה. ובשו"ת דברי יוסף [סימן מא שרמז לו הפת"ש ס"ק ג] כתב דיש לחלק בין שני סוגי רקמה, רקמה אשר היא רק מונחת על הבגד וכתובה מהצדדים אינה כתב, אך רקמה שהיא ארוגה בבגד או עשויה במעשה מחט הוא כתב גמור.

קנין הלכה

מראי מקומות

בזמן מלכת שבא ה"ז בזמן שלמה המלך, ולמ"ד שהיה בימי משה רבנו לא הקדימוהו משום שאתחולי בפורענותא לא מתחלינן. ולכאורה הנפק"מ בסדרן של הנביאים והכתובים היא כאשר מדבק את כל הנביאים והכתובים יחד, שמדבקין לפי הסדר הנ"ל.

סימן רפד

סעיף א

דיני שרטוט בס"ת ובתפילין יתבארו בע"ה בהלכות תפילין סי' לב, ובסימן זה יתבארו דיני שרטוט בכתוב פסוקים מהתנ"ך. מקור הדין לכל הכותב פסוק מהתנ"ך דאסור לכתוב בלי שרטוט הוא בנגמ' גיטין דף ו: מעם הדין הוא כדי שכתובת דברי הקודש האלו תהא בצורה מיושרת. וכתב הרמב"ם [פ"ז הט"ז] שאפילו כתב על הנייר בעי שרטוט, וכתב הנר"א מקור לזה מהגמ' גיטין [שם] שמבואר שגם בכתובה באגרת בעינין שרטוט, וסתם איגרת אינה כתובה ע"ג קלף אלא ע"ג נייר.

שרטוט שאינו מתקיים

כתב בפתחי תשובה [ס"ק ג] בשם רע"א [תשובה סי' ג] דשרטוט זה שנועד רק ליישר את כתיבת הפסוקים סגי לו גם בשרטוט שאינו מתקיים, דהא כבר נתישרה הכתיבה על ידי השרטוט, משא"כ שרטוט דמזוזה וס"ת. ויישב בזה רע"א את קושיית התוס' [סוטה דף יז:]: ועוד ראשונים שהקשו ל"ל הלכה למשה מסיני של שרטוט כמזוזה, ת"ל דהא כל ג' תיבות בעו שרטוט, אלא שמצד ההלמ"ם בעינין שרטוט המתקיים. עיין פת"ש [לעיל סי' רע"א ס"ק יג] שהביא תשובת הרדב"ז שהתיר לקפל הנייר או הקלף, וחריץ הקיפול ייחשב כשרטוט.

סעיף ב

כמה תיבות צריכות שרטוט

בגמ' [גיטין דף ו:]: הובאה מחלוקת, ר' יצחק אמר ששלש תיבות מהפסוק צריכות שרטוט, ובמתניתא תנא שרק ד' תיבות צריכות שרטוט. ולהלכה פסקו רוב הראשונים להחמיר בשלש תיבות בעו שרטוט, כן כתב הבה"ג, [הובא ברא"ש ובר"ן מגילה פ"ד]. וברמב"ם יש לכאורה סתירה, שבפ"ז מהל' ס"ת [הט"ז] פסק להקל, שרק ד' תיבות צריכות שרטוט, אך בפ"ד מיבום [הל"ה] פסק שגם ג' תיבות בעו שרטוט. וכתב הרשב"ץ [שו"ת ח"א סי' ב] להחמיר בדברי הרמב"ם בהלכות יבום. ויש שכתבו דמ"ם הוא מש"כ הרמב"ם בהלכות ס"ת להקל בשלש תיבות.

ולהלכה כתב הש"ך [נקה"כ] כי כן פסקו רוב הפוסקים, וגם בנגמ' [יבמות דף קו:]: משמע כן.

כתב הפת"ש [ס"ק א] בשם הרשב"ש שאם ג' התיבות הן תיבות ללא משמעות יש להתיר כתיבתן, כגון "מים קרים על", ורק כאשר יש משמעות בתיבות האלו נאסרו ג' תיבות, וכגון "מים חיים בכלי". [אף שהפסוק ממשיך ומבאר שהכוונה לכלי חרס, מ"מ תיבות "מים חיים בכלי" יש להן משמעות].

לכאורה טעם הדבר הוא, ששלש מילים ללא משמעות אין להן חשיבות של כתבי הקודש, משא"כ כשיש משמעות. ושתי תיבות שרי לכתוב בכל ענין, וכתב הרשב"ש הטעם שלא הוזהר אם הן קודש או חול.

עיין בפת"ש [ס"ק ב] דה"ר מיימון [אביו של הרמב"ם] התיר לכתוב פסוקים אם עושה ניקוד על התיבות, אך לא ברור מקורו. וכבר כתב התשב"ץ [ח"א סי' ב] שאינו יודע טעם לזה.

קנין הלכה

מראי מקומות

חובת שרטוט רק בכתב אשורי

הטור הביא את דברי הרמב"ן שכתב שרק כאשר כותב בכתב אשורי חייב לשרטוט, משא"כ בשאר כתבים. וכתב הב"י דכן ההלכה אף שהרא"ש כתב על זה שלא ראה נוהגין כן, מ"מ רוב הראשונים נקטו כהרמב"ן [רכינו יונה, והרשב"א בתשובה, והגמ"י בשם רכינו שמחה ורכינו ברוך] וכן פסק השו"ע.

הכותב פסוק בדרך מליצה וצחות

כתבו תוס' [גיטין דף ו:]: בשם ר"ת וריב"א, שכאשר אינו כותב את הפסוק בתורת דרשה או לימוד אלא בדרך צחות, אין זה טעון שרטוט, וכן כתבו הרא"ש והר"ן [פ"ב מגילה]. אמנם כתבו תוס' שבירושלמי [מגילה פרק בני העיר] לא משמע כן, עיי"ש שר' מונא שלא איגרת שפתה בה בכרכה וציטט פסוק בדרך צחות ושינה את סדר התיבות. והטור הביא את דברי ר"ת והריב"א ולא הביא מה שציינו התוס' מהירושלמי. והב"י העיר על השמטה זו, אמנם בשו"ע כתב להלכה את דברי ר"ת והריב"א ולא הביא צד חומרא, ורק הש"ך [ס"ק ב] הביא דקצת מן הפוסקים ציינו לירושלמי שהחמיר בזה.

שרטוט שיטה עליונה

כתבו תוס' [גיטין דף ו:]: בשם ר"ת שלענין כתיבת פסוקים המצריכה שרטוט, די בשרטוט אחד למעלה, דמעתה קל ליישר את הכתיבה ע"פ אותו שרטוט. וכרא"ש [פ"ב מגילה סי' ב] משמע שאם הפסוק אינו כתוב בשיטה הראשונה, ולכן כתב אותה בלי שרטוט, רשאי מעתה לכתוב את הפסוק בלי שרטוט משום שהשיטה העליונה היא כמו שרטוט, שמסייעת ליישר את הכתיבה, וכך מבואר בב"י, וכן כתבו הט"ז [ס"ק א] והש"ך [ס"ק ג].

ומש"כ הרמ"א די"א שאין לכתוב דברי חול בכתב אשורי, נתבאר לעיל [סוס"י רפג].

הלכות מזוזה

סימן רפה

סעיף א

תפילין ומזוזה מה עדיף

בירושלמי [ספ"ד מזוזה] נחלקו שמואל ורב חונה [גירסת הגר"א או"ח סי' לח רב הונא, וכן גירסת רע"א], שמואל אמר שמזוזה קודמת הואיל ונוהגת גם בשבתות וימים טובים, ורב הונא אמר שתפילין קודמים משום שהם נוהגים במפרשי ימים והולכי מדבריות, משא"כ מזוזה שרק אם דר בבית חייב במזוזה. ואמרו בירושלמי דמתניתא מסייעא לשמואל דאמרו דתפילין שבלו עושין אותן מזוזה, משא"כ מזוזה שבלתה אין עושין אותה תפילין, דמעלין בקודש ואין מורדין. ולפום ריהטא שורש המחלוקת הוא דשמואל סבר שמזוזה עדיפה משום שהיא תדירה, ור"ה סבר דתפילין עדיפים משום שיש בהם מעלה עצמית שהן חובת גברא בכל מקום, משא"כ מזוזה שאינו חייב בה אלא כשהוא דר בביתו. 281

❦ ביאורים והערות ❦

28. רע"א [בהגהתו] מאריך לפרש פשט אחר בדברי רב הונא, והוא ע"פ הגמ' [זבחים דף צא], דרבא חילק בין שני סוגי תדיר, יש תדיר שתדירותו חובה, ויש תדיר שאין תדירותו חובה משום שיש מצבים שהוא פטור מהמצוה, כגון מזוזה שאם אין לו בית אינו חייב במזוזה,

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב הרא"ש [הלכות תפילין סי' ל] שהלכה כר"ה שתפילין עדיפי משום שהן חובת הגוף. [והגר"א (או"ח סי' לח ס"ק טו), ורע"א (בהגהתו בסוף דבריו) כתבו טעם אחר לפסוק הלכה שתפילין עדיפי, שהרי הירושלמי נקט דהברייתא מסייעת לשמואל שמזוזה עדיפה, משום שנקטה שקדושת המזוזה היא חמירה מקדושת התפילין, ולכן עושין מתפילין מזוזה ואין עושין ממזוזה תפילין, וכיון שבגמ' (מנחות דף לב.) איתא דלא כהירושלמי, אלא נקטו דקדושת תפילין עדיפה על המזוזה, ועושין ממזוזה תפילין ולא עושין מתפילין מזוזה, ממילא הו"ו סיעתא לר"ה].

כתב המג"א [סי' לח ס"ק טו] דהאידינא שאין מניחין תפילין כל היום אלא רק בזמן התפילה, יש להעדיף מזוזה משום שתפילין איתנהו בשאלה.

ועיין פת"ש שהביא את דברי השע"ת [או"ח סי' כה ס"ק ג] שכתב דאם אינו בטוח שיוכל להשיג תפילין בשאלה כל יום, יש להעדיף גם בימינו את התפילין. והשע"ת חלק עליו, דכיון שגם מזוזה היא מצוה דאורייתא, לא מסתבר לדרחות בודאי מצות מזוזה מחמת ספק שמא לא יהיו תפילין באחד הימים. 291

מי שאנוס מלקיים מצות מזוזה

כתב הפמ"ג [או"ח סי' לח א"א ס"ק טו] שאם אין לו מזוזה בבית, רשאי לדור בו בשבת אם אין לו בית אחר לדור בו, דכשם שכתב המרדכי [הלכות ציצית סי' תתקכ"ב ותתקמ"ד] שאם נפסקה הציצית בשבת רשאי לצאת בטלית שאין בו ציצית אם מתבייש לישב בלי הטלית, כיון שאנוס הוא מקיום המצוה ואנוס פטור הוא, כמ"ש הט"ז [סי' יג ס"ק ה], ה"ג במזוזה. אבל אם יש לו בית אחר לדור בו ויש בו מזוזה, חייב לילך לבית האחר.

האם כופין על מצות מזוזה

בספר בית הלל כתב שאין כופין על מצות מזוזה הואיל והיא מצות עשה שמתן שכרה בצידה, שנאמר למען ירבו ימיכם וכו', וכפי שהובא בטור מהספרי [פרשת עקב] שכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו וכו', 301 וכן כתב בפתחי תשובה [ס"ק א]. 311 [והיינו שאין ב"ד מכין אותו עד שתצא נפשו, רק כופין בדברים כמבואר בתוס' (חולין דף קי: ד"ה כל) שהקשו למה מצינו בב"ב (דף ח:) שרבא כפה על מצות צדקה, והרי מתן שכרה בצידה, ותירצו בתירוץ ראשון דהאי כפייה היה בדברים].

ביאורים והערות

וכן ברכת המזון, שאם לא יאכל פת לא יתחייב בברהמ"ז, תדיר זה נקרא בגמ' בשם מצוי, ורבא סובר שמצוי אינו בגדר תדיר, וכן מסקנת הגמ' [בזבחים]. ומעתה כתב רע"א ששמואל שאמר שמזוזה עדיפה שכן נוהגת בשבתות וימים טובים, סבר שיש למצוי מעלת תדיר וא"כ מזוזה תדירה טפי, ור"ה סבר שאין למצוי מעלת תדיר, וא"כ תפילין תדירי טפי שבימות החול הן חובה גמורה, משא"כ מזוזה שאינה נוהגת במפרשי הים ובכל מי שאינו דר בביתו. וכיון שלהלכה תדיר עדיף במצוי, ממילא קיי"ל כר"ה שתפילין עדיפי.

29. אך אם חיוב מזוזה הוא רק מדרבנן כגון בבית שכור, בזה פשיטא שספק של מצות התפילין דוחה את המצוה של המזוזה שהיא מדרבנן, כדמצינו בהל' שופר [או"ח סי' תקצ"ה], שאם יש מקום שספק אם תוקעין בו ומקום אחר שבודאי מתפללין בו, ילך למקום שספק תוקעין.

30. ומבואר מזה שחז"ל פירשו דלמען ירבו ימיכם קאי בעיקר אדסמיך ל', על מצות מזוזה, ולא על מצות תלמוד תורה לבנים ותפילין שנאמר קודם לכן, ואף שבגמ' [שבת דף לב:] תלו זאת במחלוקת אם מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, מ"מ לענין שייקרא מתן שכרה בצדה אין זה אלא בסמוך ממש, כן כתב הנחלת צבי [יו"ד סי' רמה].

31. ובמקדש מעט [ס"ק א] תמה דהא בפרשת שמע לא כתוב בצידה שכר על מצות מזוזה, ועיין מש"כ בספר נחלת צבי לבעל הפת"ש [יו"ד סי' רמה] דאף כשיש רק עשה, מ"מ חשיב מתן שכרה בצידה, דאי לאו הכי למה נכתב השכר במצוה זו.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ב

מקור הדין שנותן את המזווה בטפח החיצון של החלל הוא בנמ' מנחות דף לג:, ואמרו בזה שני מעמים: א. שיפגע במזווה מיד עם כניסתו לבית ב. שיהא כל הבית שמור על ידי המזווה.

דיני מקום קביעות המזווה יבוארו בס"ד להלן [סי' רפט סעיף ב].

בשו"ת רע"א [סי' נח הובא בפת"ש ס"ק ד] כתב דאם המזווה אינה נתונה בתוך תיק, טוב שלא להניח ידו עליה. וכתבו התוס' [שבת דף יד: ד"ה האוחז] שבכל כתבי הקודש אסור ליגע בידיו ומזווה בכלל זה, וכן כתב הרמ"א [או"ח סי' קמו ס"א]. אמנם הרמ"א כתב [שם] שאם נמל ידיו יש להקל בשאר ספרים [חוץ מס"ת], ועפ"י כתב החזו"א [ידים סי' ז ס"ק י] שה"ה במזווה יש להקל אם נמל ידיו.

סימן רפו

סעיף א

שערי בתים

כתב בערוך השולחן שלשון בית בדברי חז"ל היינו חדר בלשונינו, וכל חדר מחדרי הבית חייב במזווה אם מתקיימים בו התנאים המחייבים במזווה.³²

שערי חצרות

בשערי חצרות משמע מהראשונים שחובם במזווה הוא מהתורה. [והריטב"א (יומא דף יא) כתב דשערי חצרות ועירות אינם חייבים אלא מדרבנן].³³

מעם החיוב בשערי חצרות

א [הרמב"ם [פ"ז ה"ח] כתב דשערי חצרות ושערי מבואות ומדינות ועירות חייבים במזווה, משום שהבתים החייבים במזווה פתוחים אליהם, והיינו דכל השערים הנ"ל חובם משום שהם כעין בית שער אל הבתים, וכן לשון הירושלמי ביומא, וכן משמע בראב"ד בהשגתו על הרמב"ם [פ"ו ה"ז].

ב [ברא"ש [הלכות מזווה סי' יא] משמע שחצר חייבת מצד עצמה ולא רק מצד היותה כבית שער אל הבית, והיינו שתשמישי הדירה של החצר עצמן מחייבים מזווה, משום שהם משמשים לדירת הבית.³⁴

כתב החזו"א [יו"ד סי' קסח ס"ק ו] שאף להסוכרים שחצר חייבת מצד עצמה, היינו דוקא בחצרות שלהם שהיו משתמשים בהן

ביאורים והערות

32. כתב בספר חובת הדר [פרק ב ס"ק א] דחדר שדרים בו הילדים או שדר בו משרת נכרי, ובעל הבית אינו נכנס שם, מ"מ נראה שחייב בעל הבית מן התורה ליתן מזווה בחדרים אלו, דגם הדיוור של הילדים ושל המשרתים הוא מכלל תשמישי דירתו של בעל הבית. [ולכאורה אף כשהילדים הגיעו למצוות מ"מ המצוה מוטלת על בעה"ב, וצ"ע בזה, ונפק"מ באב שאינו שומר מצוות אם הילדים מחוייבים במזווה].

33. החיד"א [ספר פתח עיניים] כתב דיש למחוק מהריטב"א תיבת חצירות, דס"ל דלכו"ע שערי חצירות חייבים מהתורה.

34. עיין ברא"ש שכתב דאף למאן דס"ל דבית שאינו מקורה פטור ממזווה, חצר חייבת אף שאינה מקורה, דחצר דרכה להיות כך והיא משמשת לדירת הבתים גם בלי תקרה, משא"כ בית אינו ראוי לדירה בלי תקרה.

קנין הלכה

מראי מקומות

למחינה ולאפייה ולשמיחת פירות וכיו"ב, אבל אצילנו אין החצירות אלא לאויר, ולכן הצירות שלנו דינן כגינה דפטורה מצד עצמה.³⁵¹

שערי מדינות

כתב רש"י [יומא דף יא. ד"ה אחד] כגון מדינה מוקפת הרים ויערים ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים, כגון ארץ הגר, והביא הש"ך [ס"ק א] את דבריו.³⁶¹ ובירושלמי [פ"ק יומא] איתא בשערך, לרבות שערי המדינה, וכי בית דירה הן, לא שבהן נכנסים לבתים.

משמע מהפוסקים ששערי מדינות חייבים מהתורה, אמנם הריטב"א [יומא דף יא.] כתב שחיובן מדרבנן. וכן הוא גם לשון הר"ן בסוכה [דף ד. בדפי הרי"ף סוד"ה ואיכא] שכתב דהברייתא שחייבה בית שער אכסדרה ומרפסת היינו מדרבנן, ומפני שהם פתוחים למקום חיוב, מידי דהוה אשערי מדינות ועירות, ומבואר שחיוב שערי עירות ומדינות אינו אלא מדרבנן.

רפת בקר ולולין ואוצרות יין

כגמ' [יומא דף יא.] נחלקו תנאים ואמוראים בדין רפת בקר ובית התבן ואוצרות יין, ופסקו הרי"ף והרא"ש והבה"ג ור"ח והיראים והמרדכי שחייבים במזוזה. והרמב"ם [פ"ו ה"ז] פסק שפטורים, והוסיף שרפת בקר פטורה מן המזוזה אלא אם הנשים מתקשמות בה שאז חייבת.

ופסקו הטור והשו"ע כהרי"ף והרא"ש. [והשו"ע לא הביא כלל את דעת הרמב"ם, אף לא בתור י"א, וכתב רע"א (שו"ת סי' סו) דיש ללמוד מזה שנדחתה דעת הרמב"ם מהלכה, ולכן יש לקבוע מזוזה בברכה ולא לחוש לדעת הרמב"ם. ובשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' סו) כתב לחזק את דעת הרמב"ם. ובספר מקדש מעט (ס"ק ט) ובערוך השולחן (ס"ט) כתבו לקבוע בלי ברכה]. והנה בברייתא יומא [דף יא סוף ע"א] איתא בשערך אחד שערי בתים וכו' ורפת ולולין ומתבן ואוצרות יין ושמן חייבין במזוזה, יכול שאני מרבה אף בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית וכו'. והנה לגבי בית שער ואכסדרה יש הרבה ראשונים שכתבו שמדרבנן חייבין במזוזה והברייתא פטרה מן התורה, ונמצא לפי"ז שחיוב כל הנזכרים לעיל כולל רפת ולולין ואוצרות הוא מן התורה.

וכתב הש"ך [ס"ק ב] בשם הדרישה דטעם החיוב הוא משום שכיון שיוצאין ונכנסין בהם לכן חשיבי בית דירה.³⁷¹

דין רפת בקר בזמן הזה

כתב הפתחי תשובה [ס"ק ב] בשם ספר יד הקטנה שמה שאין נוהגים עכשיו לעשות מזוזה ברפת בקר, הוא משום שאנו רואים בחוש דנפישו זוהמא ברפת. אך לגבי לולים של תרנגולים ואווזים כתב שיש לקבוע מזוזה כיון שאין בהם הרבה זוהמא, ובפרט אם המזוזה מחוץ לדלת כשהיא סגורה.

ביאורים והערות

35. ובשו"ת מנחת אלעזר [ח"ב סי' מ] כתב דחצר של בית המדרש שמאספים בה עצים להסקה, וכן עשויה לקיץ להקך בה ולרחוץ ידיים קודם התפילה, חייבת במזוזה, וזה דלא כסברת החזו"א הנ"ל.

36. ולולי רש"י היה מקום לבאר דמדינה היינו כרך, וכלשון הגמ' [מגילה דף ב:]: "מדינה ומדינה לחלק בין מוקפת חומה מימות יהושע בן נון למוקפת חומה מימות אחשורוש", אך ארץ שלמה אולי לא שייך בה חיוב מזוזה, ובפרט שאין לה חומה רק הרים ויערים.

37. עיין ביה"ל [סי' שנח ס"א ד"ה לדירה] שכתב דהא דדיר וסוהר של בהמה חשיבי מוקף לדירה [לענין דיני קרפף בשבת], הוא משום שנכנס ויוצא שם תדיר לעיין על הזבל ולחלוב ולגוזז אותן, דמיא למקום דירתו.

קנין הלכה

מראי מקומות

אמנם בספר מעשה רב [אות צמ] ובחיי אדם [כלל טו דין יב] ובדרך החיים כתבו בפשיטות לחייב בקר במזוזה, ולא נחתו כלל לפטור בזה"ו.

לולים של תרנגולים

החיי"א [כלל טו דין יב] הקשה למה לול של תרנגולים חייב במזוזה, והרי לענין אמירת דברי קדושה מבואר בשו"ע [או"ח סי' עט ס"ז] שלול של תרנגולים דינו כצואת אדם, וא"כ יפטר הלול ממזוזה כמו בית הכסא. וכתב הביה"ל [שם ד"ה אבל] רשני עניינים חלוקים הם: לענין אמירת דברי תורה אכן דין הלול כדין צואת אדם, אבל לענין דיני מזוזה אוליגן בטר שם הדירה, ובית הכסא חשיב דירה שאינה עשויה לכבוד, משא"כ לול של תרנגולים חשיב עשוי לכבוד.

אוצרות יין ושמן

כתב הש"ך [ס"ק ב] בשם הפרישה דרפת בקר ובית התבן וכיו"ב שחייבת במזוזה [לשיטת הרי"ף והרא"ש ודלא כהרמב"ם] הוא משום דיוצאים ונכנסים בהם. ונראה מלשון זו שהכוונה שיוצאים ונכנסים בהם תדיר, והם נמפלים לתשמישי הבית [ועייין לשון הביה"ל ריש סי' שנח שהבאנו לעיל].

בשו"ת זרע אמת [ח"ג סי' קמו] כתב שגם אוצרות יין ושמן חיובם כאשר הם סמוכים לבית ונמפלים אליו, וכן הביאו האחרונים בשם תשובת ר' נטרוני גאון. אמנם כיון שלא נתפרש דין זה בפוסקים, לכן יש שכתבו לקבוע מזוזה בלי ברכה גם במחסנים המשמשים רק לאחסון והם רחוקים מן הבית, משא"כ אם הם סמוכים ממש לבית או יקבע בברכה. 381

והנה כדיני מצות מעקה פסק הרמב"ם [פי"א רוצח ה"א] שנג בית האוצרות פטור ממעקה, וכתב הכ"מ שהרמב"ם למד זאת מהלכות מזוזה שבית האוצרות פטור ממזוזה שאינו בכלל בית. והקשה הסמ"ע [ח"מ סי' תכו ס"ק ב] דא"כ צ"ע פסקי השו"ע, שבהל' מזוזה פסק שבית האוצרות חייב במזוזה, ואילו בשו"ע ח"מ [שם] פסק שנג בית האוצר פטור ממעקה.

בית האשה

בגמ' יומא [דף יא:]: אמרו דסד"א דהוקשה מזוזה לתלמוד תורה ויפטרו נשים ממזוזה, קמ"ל שגם היא חייבת שנא' למען ירבו ימיכם וכו' גברא בעי חיי נשי לא בעי חיי.

דין אשה נשואה הדרה עם בעלה

כתב רע"א [שו"ת סוס"י ט] שבשעה שאדם נוסע מביתו לעסקיו, כאשר אינו בביתו הרי הוא פטור מן המזוזה, והוסיף שגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם והוו כדרים בבית שאול או שכור. ובספר נחלת צבי [סוס"י רצא] כתב לדון על דברים אלו של רע"א, וסיים שלפי דברי רע"א צ"ל דמה שאמרו שאשה חייבת במזוזה היינו באינה נשואה, או בבית של נכסי מלוג, וסיים דצ"ע בכל זה. 391

בית השותפים

בגמ' חולין [דף קלא:]: למדו שגם בית השייך לשותפים חייב במזוזה שנאמר למען ירבו ימיכם, לשון רבים.

ביאורים והערות

38. ולפי"ז אין לקבוע מזוזה בברכה במקלט שבבית המשותף שהשכנים מאחסנים בו חפצים, א"כ נכנסים ויוצאים בו תדיר.
39. ובספר מזוזות מלכים על הקיצושה"ע נקט שאף בבית של נכסי מלוג, כיון שהפירות הם של הבעל ה"ז כאילו הוא עיקר בעל הבית, והוא מחוייב ליתן מדור לאשתו, וא"כ היא טפילה אליו ורק הוא מחוייב מזוזה, וצ"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב בספר מקדש מעט [ס"ק ו] שאם אחד מהשותפים אינו רוצה לקבוע מזוזה [כגון בכניסה לבית משותף ואחד מהשותפים אינו שומר תורה], רשאי לקבוע את המזוזה ולכרך גם בעל כרחו, וכן יכולים לחייבו בתשלום על המזוזה, שאף שאין בי"ד כופין על מצות מזוזה, הכא מיירי מדין חיובי שכנים.

שותפות גוי

בסוגיית הגמ' [חולין דף קלה:] הובאו כמה מצוות שבהם שותפות ישראל מחייבת את המצוה, ושותפות גוי פוטרת, כגון בפאה ובבכורה. ולענין מזוזה הובאה בגמ' הדרשה שבית השותפים חייב במזוזה, ולענין הפסוק "ביתך" שלכאורה בא למעט, אמרו דאתא לדרשא אחריתי [דרך ביאתך], והקשו תוס' למה לא אמרו בגמ' שבא למעט שותפות גוי. ונחלקו בזה הראשונים:

א] המרדכי [חולין סי' תשמא] כתב בשם רבינו חיים ששותפות פוטרת מן המזוזה, דכיון שהגוי שותף בבית נמצא שאין כאן בית שלם של ישראל. וכן הובא גם במרדכי [ספ"ק ע"ז], וכן הביא הדרכי משה [ס"ק א] בשם שו"ת בנימין זאב [סי' קסז].

ב] הרשב"א והריטב"א והר"ן [גמ' חולין שם] כתבו ששותפות גוי אינה פוטרת מן המזוזה, והובאו דבריו בב"י [בבדק הבית].

להלכה: הרמ"א פסק ששותפות גוי פטורה, 40¹ וכן נקט לדינא הט"ז [ס"ק ב] והש"ך [ס"ק ו]. אך כמה אחרונים חששו לדעת הרשב"א וסיעתו, המהרש"ל ביש"ש [פי"א חולין אות ב], הגר"א [ספר פסקי הגר"א], הבית מאיר, הברכי יוסף והערוך השולחן. ולכן כתבו כמה אחרונים שאם אין חשש שהגוי יסיר את המזוזה, או שיחשדנו בכשפים וכיו"ב, יקבע את המזוזה בלי ברכה. אמנם במשך הדורות נהגו שלא לעשות מזוזה בקהלות היהודיות, כמו שכתב האגודה [הובא בר"מ], וכמש"כ הב"ח על קהילת פראג וקראקא, והטעם משום חשש סכנה, ומשום חשש שהגויים ימלו את המזוזה ותבוא לידי ביוון, והובאו דברי הב"ח בש"ך [ס"ק ז].

שותפות גוי בבית שאין בו דין חלוקה

כתב רע"א [תשובה סי' סו] דאם ישראל וגוי שותפים בבית שאין בו כדי חלוקה, נראה שהדין תלוי בכיבוד המשנה בנדרים [דף מה:], דאם השותפין נדרו הנאה זה מזה בחצר שאין בה כדי חלוקה, סובר ר' אליעזר בן יעקב דכל אחד מותר להכנס, דאמרינן כל אחד נכנס בתוך שלו. והר"ן כתב [שם] דהטעם הוא דבחצר שאין בה כדי חלוקה אמרינן דמכח דין ברירה כל אחד בשעה שנכנס לחצר, כולה שלו. והרמב"ן כתב [שם] באופן אחר.

וכתב רע"א דלפי ביאור זה של הר"ן יש לחייב את ישראל במזוזה, משום שבשעה שהוא משתמש כל הבית שלו. ואף שלפי ביאור הרמב"ן אין הדין כן, אלא בכל שעה שניהם שותפים, מ"מ לענין חיוב דאורייתא יש להחמיר כהר"ן, [משא"כ אם ישראל וגוי שכרו מחסן בשותפות, כאן הוי פלוגתא בדרבנן שהרי חיובו של השוכר אינו אלא מדרבנן]. והובאו דברי רע"א בפת"ש [ס"ק ג].

בית שהוא בבעלות ישראל והשכיר חלק ממנו לגוי וגם הבעלים דר בו, כתב רע"א [שו"ת הנ"ל סי' סו] שבזה חייב ישראל לכו"ע, כיון שהוא דר בתורת בעלים, והגוי רק שוכר ממנו, הוי הגוי טפל לו והו"ל כביתו של ישראל.

כתב בשו"ת שבות יעקב [ח"ג סי' פט] וכן בספר דרך החיים, שאם ישראל והגוי דרים בדירה אחת כל אחד בחדר נפרד, חייב

קנין הלכה

מראי מקומות

הישראל לקבוע מזוזה בחדרו לכו"ע. אמנם פתח הדירה, וכן אם יש בית שער משותף לשני החדרים, ה"ז תלוי בדין שותפות גוי ויקבע בלי ברכה.

בית האסורים

בגמרא [יומא דף י:'] נחלקו תנאים בדין לשכת פלהדרין שבה שהה הכהן גדול בשבעת הימים שלפני יום הכיפורים, ואמרו בגמ' דחכמים סברו דדירה בעל כרחו שמה דירה, ור' יהודה סבר דלא שמה דירה, ורק מדרכנן חייבו שלא יאמרו כהן גדול נתון בבית האסורים.

ונחלקו האחרונים בדין בית האסורים: בשו"ת שערי אפרים [סי' פג'] נקט שלפי חכמים דדירה בע"כ שמה דירה, ה"נ בית האסורים חייב. 41¹ ובספר בית הלל כתב שרק בלשכת פלהדרין פליגי, אבל בבית האסורים יש חסרון נוסף, שאינו עשוי לדירת כבוד [ואף באופן שאין בו טינוף]. והביא רע"א את האחרונים האלו.

ובספר ברכי יוסף האריך לחלוק על הבית הלל, דדוקא בית הכסא וכדו' חשיבי דירה שאינה לכבוד משום הזוהמא והריח הרע, ולא שאר מקומות. אמנם דן לצדד לפטור בית האסורים וכן לאזאריטו [מחנה הסגר] הואיל ועיקרן לדירת עראי, והוי בבית שבספינה [להלן סעיף יא], ולכן אף אם במקרה ישהה שם יותר מל' יום, מ"מ עיקרו לדירת עראי ופטור.

סעיף ב

מקור הדין שבבית התבן שנשים רוחצות בו פטור מן המזוזה הוא בגמ' יומא דף יא. 42¹ ונחלקו בזה הפוסקים:

א] המהרי"ל [תשובה סי' צד] והב"י כתבו שרק בבית התבן שאינו דירה גמורה קיים פטור זה, אבל דירה ממש אינה פטורה אף שנשים רוחצות בה.

ב] המהר"ם מרוטנבורג [תשב"ץ קמן סי' רעד] והמרדכי [סו"ס תתקיט] פטרו בכל מקום שנשים רוחצות, וכן בחדר שאיש ואשתו ישנים בו ומשמישים בו, והב"ח האריך להצדיק את סברת המהר"ם, והביא הש"ך [ס"ק ט] את דבריו. והב"י כתב סברא נוספת לגבי חדר שאיש ואשתו ישנים בו, דמ"מ אין עומדים ערומים. והב"ח כתב שאעפ"כ תשמיש המיטה הוי ביוון טפי מאשר לעמוד ערומים.

וכתב הרמ"א דמ"מ אם הוא באופן שכאשר סוגרים את הדלת נמצאת המזוזה מחוץ לחדר, ה"ז חייב מזוזה לכו"ע, אף להמהר"ם והמרדכי וסיעתם.

כתב בספר מקדש מעט [ס"ק יא] שדברים אלו של הרמ"א נאמרים רק בבית דירה גמור, אלא שעושין בו איזה תשמיש גנאי כגון שנשים רוחצות א"ג תשמיש המיטה, דלא אלים תשמיש הגנאי להוציא מעיקר שם המקום שהוא בית דירה, אלא שתשמיש הגנאי הוא ביוון למזוזה, ולזה מהני מה שהמזוזה נמצאת מאחורי הדלת, אבל בית התבן שנשים רוחצות בו פטור ממזוזה אף אם המזוזה תהא מחוץ לדלת, דעצם הבית נחשב מעתה מקום של שימוש גנאי והוא פטור ממזוזה. 43¹

ביאורים והערות

41. ועיי"ש שכתב דמיירי במי שנתון למאסר לכמה חדשים, ולכאורה הכוונה בזה דאם המאסר הוא לזמן קצר, פחות מל' יום, הרי זו דירת עראי ובלא"ה פטור, כדין שוכר בית בחו"ל לפחות מל' יום.

42. והיינו דאף לשיטת הרי"ף והרא"ש שהשו"ע פסק כמותם בסעיף הקודם, דס"ל דרפת בקר חייבת במזוזה [דלא כהרמב"ם], מ"מ אם נשים רוחצות בהן ה"ז פטור.

43. כעיי"ז כתב בשו"ת בנין ציון [סי' יא] דאף לפי הב"ח שפסק כמהר"ם שמחמת תשמיש הגנאי פטור המקום ממזוזה, אין הכוונה שהחדר הזה אסור לומר בו דברי קדושה, דאין זה בבית הכסא או בית המרחץ, אלא הפטור הוא רק מצד תשמישי הגנאי הם ביוון לכתבי הקודש.

קנין הלכה

מראי מקומות

דברי הש"ך ס"ק י

הש"ך הביא את דברי המעדני מלך שדן באופן שמאותו חדר שעושין בו תשמישי גנאי, יש כניסה לחדר אחר שאין בו תשמישי גנאי והוא חייב במזוזה, אך משקופי הדלת בנויים באופן שהמזוזה תיראה בחדר החיצון שיש בו תשמישי גנאי, וכתב שצריך לעשות המזוזה בתוך החדר הפנימי, וכעין הדין שבס' רפמ [ס"ב].

סעיף ג

המקור לפטור בית הכנסת ממזוזה הוא בגמ' יומא דף יא:יב, עיי"ש שלפי חכמים רק בית כנסת שיש בו בית דירה לחזן חייב במזוזה.

והנה בגמ' [שם] חילקו בין בית כנסת של כרכים לבית כנסת של כפרים, דבית כנסת של כפרים חייב אף כשאין בו בית דירה. והשו"ע לא הביא חילוק זה, והטעם הוא משום שבר"ף [סוף הלכות מזוזה], וברמב"ם [פ"ו ה"ו] מבואר שטעם החיוב בשל כפרים הוא משום שהאורחים דרים בו, ולכן כתב השו"ע בסתמא דכל בית כנסת שדרים בו חייב במזוזה, בין אם זה בית דירה קבוע לאדם מסויים, ובין אם עשוי לדירת אורחים.

טעם הפטור בבית הכנסת

א [הרמב"ם פ"ו ה"ו] כלל את דין בתי כנסיות ובתי מדרשות יחד עם הר הבית והלשכות דכולן פטורים לפי שהן קודש. ובשו"ת חת"ס [יו"ד סי' רפא] הקשה השואל דהא קדושת בית הכנסת אינה אלא מדרבנן, ועוד קשה דהא לשכת סנהדרין היתה קדושה, ואעפ"כ עשו לה מזוזה משום דירת הכהן הגדול בשבוע שלפני יוה"כ. וכתב החת"ס שאין טעם הפטור משום קדושת המקום עצמו, אלא משום שהמקום אינו מיועד לדירת בני אדם אלא להיות דירה ומשכן לגבוה, אך כל שדר בו אדם, בין בלשכת פלדהרין ובין בבית כנסת, דירה זו חייבת במזוזה.

ב [הלבוש כתב דאין שם בית לחיוב מזוזה אלא אם עשוי לדעת האדם או להשתמשות הנצרכת לו, משא"כ בית כנסת שאינו אלא להתפלל. אולם החזו"א [יו"ד סי' ריז ס"ק ז] הקשה על סברא זו מתוס' [יומא דף יא: סוד"ה שאין] שכתבו דטעם החיוב במזוזה בבית מדרש של רבי ורב הונא [כמבואר בגמ' מנחות דף לג.], הוא משום שהיו שייכים להם ולא היו שייכים לרבים. ומוכח שאע"פ שהמקום היה מיוחד לתפילה או ללימוד, מ"מ חשוב בית דירה.⁴⁴

ג [החזו"א [שם] כתב דכיון שהשתמשות התפילה בבית הכנסת אינה דירה גמורה, לכך רק אם בית הכנסת מיוחד לו ויכול לעכב על האחרים מלהכנס, אז חשבינן את ההשתמשות הזו לדירה, משא"כ אם בנ"א נכנסים וכאים ושופין עליו, ואינו יכול לעכב אין זו דירה, אך חזן הכנסת שדר דירה גמורה, דירה זו אינה נפגמת מחמת הא דהמקום שייך לרבים והם נכנסים ויוצאים בו.

בית כנסת שיש בו דירה לחזן

א [כתב הרימב"א [יומא דף יא:]] הכוונה שהחזן דר בתוך בית הכנסת עצמו, וכן משמע בדרישה, וכן כתב החזו"א [מעשרות סי' ה ס"ק י].

ב [לענין בית כנסת שיש בו בית דירה הנחשב בבית דירה לענין תחומין ומתעבר עם העיר, עיין ביה"ל [סי' שצח ס"ו סוד"ה שיש] שפירש שאין החזן דר בתוך בית הכנסת אלא בחדר סמוך לו, ומכח דירה זו חשיב כל בית הכנסת כבית דירה. והחזו"א [או"ח סי' קי ס"ק כח ד"ה במ"ב] כתב לחלוק על ביאור זה, וס"ל דמייירי שדר בתוך בית הכנסת [ומותר לדור שם כדי לשמור על בית הכנסת], וציין החזו"א להלכות מזוזה, שאם החזן דר בחדר סמוך, רק אותו חדר חייב במזוזה ולא הבית הכנסת עצמו.

❖ ביאורים והערות ❖

44. והוסיף החזו"א דגם אין לומר דטעם הפטור הוא משום דלא קרינן ביה ביתך המיוחד לך, דהא כשיש דירה לחזן חייב במזוזה, אף שלא הקנו את המקום לחזן אלא הוא דר בשלהם.

קנין הלכה

מראי מקומות

בבברי הרמ"א כשיש בית דירה בעזרה

עיין במקדש מעט [ס"ק יח] שכתב דמיירי שיש עזרה לפני בית הכנסת, ובצידה יש חדר שבו דר החזן, ובכה"ג העזרה חייבת, דהיינו השער הראשי לבית הכנסת שנכנסין דרכו לעזרה חייב במזוזה, משום שנכנסים דרכו גם לדירת החזן, והפתח שמהעזרה לבית הכנסת פטור. [ול"א שהחזן נכנס ויוצא בו תדיר, וייחשב מחמת זה גם ביהכ"נ עצמו כדירה].

סעיף ד

מקור הדין שבית הכסא ובית המרחץ פטורים, משום שאינם עשויים לדירת כבוד הוא בגמ' יומא דף יא. ומתוך שהן עצמן פטורים גם מבוא המולך לבית הכסא ולחדר הרחצה פטורים, אף אם יש שם כוור לנמילת ידים, ואין מחייבין אותן מדין בית שער, כיון שהוא בית שער למקום פטור. 451 ומסתבר שאף בית הכסא דפרסאי, שמבואר בגמ' [ברכות דף כו.] שמותר לקרות קריאת שמע בתוכו, מ"מ אינו דירה העשויה לכבוד. 461

וכתב החזו"א [יו"ד סי' קסט ס"ק ב] שגם אם יש בבית הכסא כניסה לבית, אין עושין מזוזה בפתח בית הכסא, ול"א דייחשב בית הכסא כבית שער אל הבית, דסו"ם עיקרו של הפתח הוא לבית הכסא.

בית הבורסקי פטור משום שיש בו ריח רע מעיבוד העורות, ואם יש שם חדרים שאין בהם ריח רע מסתבר שדינם כחדר בית מלאכה.

סעיף ה

מקור הדין הוא בב"י בשם הסמ"ג דמקום שעיקרו לדירת כבוד אלא שלפעמים מצוי בו תשמיש מינוף, כגון שתניוקות מצויים בו, חייב במזוזה, אך טוב לכסותה. וכתב הט"ז [ס"ק ה] שלענין זה סגי גם בכיסוי זכוכית, אף שהשם הכתוב ע"ג המזוזה נראה, דכשם שנתבאר בגמ' [ברכות] דצואה בעששית שרי לקרות ק"ש כנגדה כיון שמכוסה, ה"נ הכא סגי בכיסוי. [משא"כ לענין תשמיש המיטה דהוי כגילוי ערוה, בזה כתב הט"ז לכסות בשעוה]. ועיין בפת"ש [סוס"ק ח] שהביא מספר חומות ירושלים שכתב שגם לענין צואה יש להחמיר כאן שלא סגי בכיסוי זכוכית, והפת"ש לא קיבל את סברתו.

כמה כיסויים טעונה המזוזה

מרהיטת לשון הט"ז [ס"ק ה הג"ל] משמע שבהדר שאיש ואשתו ישנים בו סגי בכיסוי אחד, אלא כתב דלא סגי בכיסוי זכוכית אלא בעינין כיסוי שעוה, אך המג"א [סי' מ ס"ק ב] נקט בפשיטות דכמו שתפילין בעו שני כיסויים כך גם במזוזה, 471 והביא המג"א את דברי הט"ז הנ"ל, וכתב עליהם דצריך לפרש דמיירי בשני כיסויים. ולפי"ז נמצא שהט"ז כתב דבעינין ששני הכיסויים לא יהיו מזכוכית, והמג"א עצמו כתב דכל שיש כיסוי אחד אטום לא איכפת לן אם הכיסוי האחר יהיה מזכוכית, וכן נקטו הדה"ח והמשנ"ב [שם ס"ק ז].

ביאורים והערות

45. שו"ת שבט הלוי [ח"ז סי' קסג].

46. עיין להלן בדין בית המרחץ, שהבאנו בשם הא"ר [סי' פד] שאף שאפשר לברך בבית הטבילה של מים צוננים הואיל ולא נפיש ביה זוהמא, מ"מ לענין מזוזה לא מיקרי דירה של כבוד.

47. ובספר מאמר מרדכי האריך לחלוק על המג"א, ודעתו דבהכי חייב רחמנא מצות מזוזה, שתהא גם במקום דירה זה של איש ואשתו, ולכן ס"ל דלא בעינין שני כיסויים, אך רוב האחרונים נקטו כהמג"א.

שאלות לחזרה
יו"ד סי' רפב – רפו ס"ה
מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע מ"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

סימן רפב סעיף א

- א. 1) באיזה אופן מותר לחזור אחוריו מהספר תורה?
2) מה ההיתר לרבנים העומדים ודורשים כשאחוריהם כלפי ארון הקודש?

סעיף ב

- ב. 1) מנלן דהרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו?
2) עד אימתי צריך לעמוד?
3) האם גם מי שעוסק באמצע לימודו חייב לעמוד בפני הספר תורה, ומנלן?
4) והאם צריך לעמוד גם בפני חומשים העשויים בגלילה או כמו שלנו שאינם בגלילה?
ג. השומע קול הנושא ספר תורה או קול הפעמונים, האם חייב לעמוד?
ד. האם נכון או שיש למנוע מלעשות פעמונים לספר תורה, ומה הטעם?

סעיף ג

- ה. ההולך ממקום למקום וספר תורה עמו, באיזה אופן צריך לשמור על הספר תורה;
1) במקום סכנה?
2) שלא במקום סכנה?

סעיף ד-ו

- ו. 1) האם מותר ליכנס עם ספר תורה לבית הקברות, ומה הטעם?
2) וכמה צריך להרחיק שיוכל לקרות בעל פה או בספר תורה?
ז. כתבי קודש שבלו ונמחקו, האם מותר לשרוף אותן?
ח. האם מותר ליכנס לבית הכסא עם קמיע?

סעיף ז

- ט. כמה צריך שיהיה הספר תורה גבוה ממנו - מדינא וממדת חסידות - כדי שיוכל לשבת על המיטה שהספר תורה עליה?
י. האם מותר לשבת על ארגז שיש בו ספרי קודש;
1) כשהארגז מחזיק מ' סאה?
2) כשאינו מחזיק מ' סאה?
3) כשמניח עליה טלית או מגבת?
4) כשהארגז מחובר לכותל עם מסמרים?
יא. 1) האם מותר לשבת על ספסל שיש שם ספרי קודש?
2) האם מותר להניח ספרים על המדריגות שלפני ארון הקודש?

סעיף ח

- יב. בית שיש בו ספר תורה לא יקיים בו מצות עונה;
1) האם מועיל לעשות לפניו מחיצה גבוהה י' טפחים?
2) האם מועיל להניחה בתוך כלי בתוך כלי שאינו מיוחד?
3) פירש טליתו על הארגז שהספר תורה מונח בו, האם חשוב כלי בתוך כלי?
4) האם מהני כשהספר גבוה ממנו י' טפחים?
5) האם מהני לעשות וילון סביב הספר ים או סביב המיטה?

סעיף ט-יח

- יג. הטמא, האם מותר לו ליגע בספר תורה ולקרות בו?
יד. 1) ספר תורה שבלה או נפסל, איך גונזין אותו?
2) מטפחות ספרים שבלו, האם יכול או צריך לעשותן תכריכין למת?

- טו. התיק של הספר תורה, וכן המטפחות, הארון והכסא, שבלו או נשברו, האם מותר לזורקן?
- טז. 1) תיבה שנשברה, האם מותר לעשות ממנה אחרת קטנה או כסא לספר תורה?
2) כסא שנשבר, האם מותר לעשות ממנו כסא אחר קטן או שרפרף לכסא?
- יז. הבימות שהאוחז הספר עומד עליהם, האם יש בהם קדושת ספר תורה או קדושת בית הכנסת?
- יח. כל מה שעושה לספר תורה, האם מועיל אם עשאו על תנאי להשתמש בו שאר תשמיש?
יט. תפוחי כסף וזהב של ספר תורה דרבים, האם מותר להוציאם לחולין?
כ. האם שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולים לשנות דבר לקדושה קלה?
כא. יחיד שמוכר ספר תורה - שקנאה לעצמו או שכתבה לעצמו - ותשמישו;
1) האם מותר להכריז בבית הכנסת על מכירתו כדי שיעלו בדמיו?
2) האם מותר להשתמש בדמיו?
3) ומה הדין אם היו בה טעויות?

סעיף יט

- כב. האם מותר להניח כלהלן;
1) ספר תורה על ספר תורה?
2) חומשים על גבי נביאים וכתובים?
3) נביאים וכתובים על חומשים?
4) חומשים על גבי ספר תורה?
5) נביאים על גבי כתובים או איפכא?
6) ומה הדין כשהכל כרוך בכרך אחד?
- כג. 1) האם מותר להביא ספר להניח תחת הספר שלומד בו כדי להגביה אותו?
2) והאם דומה למש"כ בהל' שבת שמותר להניח ספר מכאן וספר מכאן וספר על גביהן?
3) ומה הדין אם הספר התחתון כבר מונח שם?
- כד. 1) האם מותר לעשות תשמישי ספר תורה מבגד שנשתמש בו הדיוט, ומנלן?
2) האם מותר לעשות תשמיש דתשמיש מבגד שנשתמש בו הדיוט?

סימן רפג סעיף א

- כה. חומשים העשויין בגליון כספר תורה;
1) האם מותר לדבק יחד תורה ונביאים וכתובים?
2) והאם יש בהם קדושת ספר תורה, ומה הטעם?
- כו. 1) האם מותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו?
2) כשכותב באופן זה, האם יש בו קדושת ספר תורה?

סעיף ב-ג

- כז. 1) האם מותר לכתוב התורה מגילה בפני עצמה שיהיו בה פרשיות, ומה הטעם?
2) ומה הדין לכתוב התורה מגיה לתינוק להתלמד בה?
3) ואיזה עצות הובאו בפוסקים שע"כ יוכל לכתוב?

סעיף ד

- כח. 1) האם מותר לכתוב פסוקים על הכותל לסימן טוב?
2) האם מותר לרקום פסוקים בטלית, ומה הטעם?
3) האם מותר לרקום פסוקים על המפות של ספר תורה, ומה הטעם?
4) האם מותר לכתוב פסוקים ב'הזמנות', ומה הטעם?

סימן רפד סעיף ב

- כט. 1) כמה תיבות אסור לכתוב מפסוק בלא שרטוט?
2) והאם יש נפק"מ בין כתיבה לחקיקה בעצים או בזהב?
3) ומה הדין אם שרטט שורה עליונה?
4) והאם מועיל שיכתוב רק ב' תיבות בשורה, או שינקד התיבות?
5) והאם צריך דוקא שרטוט בדבר המתקיים?
- ל. 1) האם מותר לכתוב באגרת שלומים פסוק ללא שרטוט?
2) ומה הדין אם הפסוק אינה בשורה ראשונה למעלה?
לא. ספר תורה ששרטט בה שורה עליונה, האם מותר לכתוב תחתיה ללא שרטוט?

הלכות מזוזה

סימן רפה סעיף א

- לב. (1) האם כופין על מצות קביעת מזוזה, ומה הטעם?
- (2) מהי גדולת מצוה זו יותר משאר מצות עשה?
- לג. (1) נודע לו בשבת או ביו"ט שאין לו מזוזה בפתחו, האם מותר לו לישאר בביתו או חייב לצאת?
- (2) בחול כה"ג ואינו מוצא מזוזה בעירו, האם מותר לו לישאר בביתו?
- לד. מי שאין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, מה יקנה ומה הטעם;
 - (1) אם הולך עם תפילין כל היום?
 - (2) אם הולך עם תפילין רק בשעת התפילה?
- לה. מי שאין ידו משגת לקנות תפילין וציצית, מה יקנה, ומה הטעם?
 - (1) האם ספק תפילין מוציא מידי ודאי ציצית ומזוזה?
 - (2) והאם יש נפק"מ אם דר בביתו או בשכירות?
- לו. (1) מה הביאור בדברי הרמ"א "דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא"?
- (2) והאם יש נפק"מ בין מצות ציצית לסוכה ולולב לגבי חיוב הקדמת התפילין, ומה הטעם?
- (3) ציצית ולולב, מה קודם למה?

סעיף ב

- לח. (1) האם מותר להניח ידו על המזוזה כשאינו מונח בתוך התיק?
- (2) ומה הדין ליגע בכל כתבי הקודש?

סימן רפו סעיף א

- לט. מקומות דלהלן, האם חייבין במזוזה, ומה הטעם;
 - (1) שערי בתים ושערי חצירות?
 - (2) רפת בקר?
 - (3) בית האשה?
- מ. (1) בית של ישראל ושל עכו"ם בשותפות, האם חייב במזוזה, ומה הטעם?
- (2) חצירות או עיירות שמקצת עכו"ם דרים שם, האם חייב במזוזה, ומה הטעם?
- מא. בית של ישראל ושל עכו"ם בשותפות שאין בה כדי חלוקה, האם חייב במזוזה, ומה הטעם?

סעיף ב

- מב. (1) בית התבן, בית העצים ובית הבקר, האם חייבין במזוזה?
- (2) ומה הדין אם הנשים רוחצות שם?
- מג. (1) חדר שינה של בני זוג, האם חייב במזוזה?
- (2) ומאי שנא מבית הבקר שהנשים רוחצות שם?
- (3) והאם יש נפק"מ אם המזוזה חוץ לדלת או מבפנים?
- מד. (1) ממה נתפשט המנהג שקובעין מזוזה רק בדלת הכניסה לבית?
- (2) ואיך נהגו 'הלומדים'?
- (3) ומהי המנהג הנכון בזה?

סעיף ג

- מה. (1) האם בית הכנסת חייב במזוזה?
- (2) ומה הדין אם יש שם חדר מגורים לרב?
- (3) ומה הדין אם חדר המגורים היא בעזרה שלפני בית הכנסת?

סעיף ד

- מו. (1) מה הטעם שבית הכסא ובית המרחץ ובית הטבילה פטורים ממזוזה?
- (2) בית המרחץ שעשו בו שינוי מעשה והפכוהו לבית מגורים, האם מותר וחייב במזוזה?

סעיף ה

- מ.ז. (1) האם מעיקר מצות מזוזה שתהיה מגולה ונראית?
(2) מה יעשו אלו המפחדים שיגנבו להם המזוזה וינהגו בה בזיון?
מ.ח. איך יקבע המזוזה מכוסה או מגולה;
(1) במקום כבוד שהתינוקות מצויין שם ולפעמים יש שם טינוף?
(2) במקום טהרה?
מ.ט. לכסות את המזוזה בזכוכית;
(1) האם מהני למקום שיש שם טינופת או שנשים רוחצות שם, ומנלן?
(2) האם מהני לחדר שינה של בני זוג, ומנלן?

שאלות הנוגעות למעשה

יו"ד הלכות סת"ם סי' רפ"ב, והל' מזוזה סי' רפ"ה ורפ"ו

סימן רפ"ב

- א. מי שקשה לו לעמוד ביוחכ"פ וכדו'.
1. מה סדר העדיפויות, כשארזן הקודש פתוח, בשעת עשיית הגבהה, בשעה שמוזליכין אותו לבימה, בשעה שכבר בתוך המבנה של הבימה.
 2. מי שקשה לו לעמוד, האם צריך לעמוד: (1) בברכת החודש כשהחזן עומד עם הס"ת. (2) בהקפות בשעה שמקיפים עם הס"ת. (3) ובשעה שעומדים איתו ע"י הבימה.
 3. האם יש הבדל באיזה מרחק נמצא מהס"ת, ובאיזה גובה נמצא הס"ת.
 4. באמצע הלימוד, קריאת שמע וכדו', שומע, או רואה, שמוציאים ס"ת מארון הקודש, האם עליו להפסיק ולעמוד.
 5. מי שמחזיק ס"ת, האם עליו לקום בשעת עשיית הגבהה, או הליכת ס"ת. – והאם עליו לקום לכבוד ת"ח.
 6. בתי הכנסת שכאשר מוציאים שתי ס"ת מעמידים את השני בתוך מתקן שיש בו שתי חורים, האם מותר במשך כל הקריאה לשבת.
 7. בית הכנסת שגדול בתורה נפל ביחד עם הס"ת רח"ל, את מה ימחרו להרים תחלה.

א. בחיוב עמידה מבואר בשו"ע עד שיעמוד ויגיענו למקומו, ובש"ך מחלק גם בעומד לפוש לקבע, ובכס"מ מבואר שרק לפוש כי הוא חיסרון בעצם העמידה, אבל אין דין דוקא למקומו. – בהקדמה לש"ש ועוד הקשו סתירה מה נלמד ממה, דבמכות איתא בגמרא כמה טיפשאני הנני בבלאי דקיימי מפני ס"ת ולא מקמיה גברא רבה, ומאידך בקידושין מבואר דאי מקמיה לומדיה כ"ש מפניה, ובפ"ת סק"ג כתב שמאחר ובפני ת"ח צריך באמצע הלימוד ק"ו לס"ת ואם יליף בק"ו א"כ צריך להקימו תחלה, וכן מתבאר בפמ"ג או"ח קמ"א סק"ג דלהכלה נלמד ק"ו מת"ח.

ובארזן הקודש מלבד זה הרי הוא ברשות אחרת, ולכן הוי רק הידור וכמשי"כ הט"ז רמ"ב סק"ג, ובפמ"ג הנ"ל מבואר שמאחר והוא במקומו אי"צ לטעם שהוא ברשות אחרת, וכמבואר בשו"ת חרשב"א, ונפק"מ אם הוא מונח על מקום שאינו מוגדר כרשות, – אבל בשו"ת החת"ס חו"מ סו"ס ע"ג מבואר שהוא חייב מדינא לעמוד בשעה שהארזן קודש פתוח. – ומאידך כתב הפמ"ג אם הוא רשות אחרת אפילו עומד לפוש אינו חייב לעמוד ואפילו בתוך ד' אמות. ולכן מדינא אפילו מונח על שולחן נמוך מותר לישב ומשי"כ הט"ז שצריך שייהיה בגובה המוגדר לרשות הוא הידור, ובשעה"צ סימן קמ"ו סק"ח הביא דברי הפמ"ג וכתב מהא"ר שמי"מ בשעת הגבהת הס"ת צריך לעמוד אפילו אם הוא ברשות אחרת, כי עיקר הגבהתה הוא להראות הכתב, אבל באגרו"מ יו"ד קע"ה כתב

שהוא מדינא כי אינו נחשב שהוא במקומו. – ובא"ח ל"ח כתב שגם כאשר מעמידים אותה על הספסל נחשב שלא במקומו וחייב מדינא לעמוד, ולכן כשאין מי שיחזיקה שלא יוציאו מהארון.

ב. מי יושב ולומד סמוך לארון ספרים.

1. הניח האוסף את הספרים ערימות ספרים על הספסל כדי לסדרם, האם צריך לקום.
2. והאם יכול אפילו לכתחילה כי זה קרוב ליד ארון הספרים.
3. בטיסה וכדו' שיש לו אפשרות להניח הס"ת בכסא צמוד אליו או בחבילות, מה עדיף.
4. שתי ספסלים שצמודים ממש ויש הפסק כלשהוא שלא נראה לעין ביניהם, האם אפשר לשבת על אחד כשיש ספרים על השני.
5. ואם הספסלים צמודים ממש.
6. ספסל שהמושבים שלו חלוקים ע"י מחיצה, והניח ספרים על אחד מהם האם מותר לשבת על השני.
7. ואם הכסאות גם מתקפלים אבל מחוברים כאחד.
8. והאם מותר כשישוכב על המיטה ולומד להניח את הספר על המיטה.
9. והאם ראוי להמנע מלהניח ספרים על מיטה שרגילות לישון בה.

ב. באיסור ליישב על המטה ברדב"ז ח"ג קט"ו שישאר ספרים הוא רק מנהג יפה ולא מדינא. – ובאגרו"מ או"ח ל"ח כתב שכשהוא ליצורך כבוד הס"ת אין איסור ליישב עמה. – ובש"ך סק"ט כתב שבזמן בית המדרש שהמקום צר מותר, ונראה שאין להקל בדבר, ויל"ע אם יש מעלה בארעי. – ובשבח"ל ח"ג סימן י"א כתב שכלמעלה מחולק וניכר, ובכלל אינו אלא חומרא, מותר, אמנם יש לעיין כשכולו אחד ורק מחולק במחיצה שבעצם באמת הוא אחד, אמנם הוא מצד כבוד שייך לומר שגם היכר מהני. – ובתשורת ש"י תנינא קס"ט כתב שנחשב כהפסקה אפילו שהוא באמת אחד, עוד כתב שם שאם הניחו אחרי שישב אינו צריך לקום. – וכשישוכב ולומד יש לדון האם יש בו היתר כצורך התלמידים. ובספר חסידים קנ"ז כתב שלא להניחם כלל על המיטה.

ג. ארון ספרים שהמדף התחתון צמוד ממש לריצפה.

1. האם אפשר להניח עליו ספרים.
2. האם יש חילוק בין אם הוא מחובר מאחורה כחלק מהארון, או מחובר לקיר.
3. ואם הוא לא צמוד לריצפה אבל נמוך מטפח.
4. האם מותר להניח ספרים על גבי פארענצעס.
5. ספרים המונחים בשקית, מגיעים באריזה מהכריכה, האם מותר להניחם על הריצפה.

ג. בש"ך סק"ח מבואר שמדינת טפת, וממנו כמה דרגות דהיינו ג"ט ו"י, – ובביאור הגר"א כתב שמדריגות הארון קודש דמאחר ודורכים עליו הוא כריצפה, וא"כ ה"ה פארענצעס. וע"ע בדעת תורה או"ח מ"ד ס"א ד"ה ואם נפלו.

הלכות מזוזה

א. יש לו דירה בשותפות עם חילוני והחילוני גר שם.

1. האם מחובתו לדאוג שיהיה שם מזוזה.
2. אם יש לו מקום או פינה שהשאר שם חפציו שלא משתמש בהם כלל.
3. אחים ירשו דירה המשמשת להם בזמני נופש בתחלופה לפי תורנות, וחלקם אינם שומרים תור"מ, האם עליו להניח מזוזה.
4. עסק, מפעל וכדו' שבעליו גרים במקום מרוחק, האם יש מי שחייב להניח מזוזה.
5. רוצה להניח מזוזה בכניסה לבנין, חלק מהשכנים מתנגדים, האם חייב, ויכול להניח.
6. אחד השכנים שמיחה בירר אח"כ ונודע לו שאכן חייב, האם עליו להוריד את המזוזה ולהניחה חדש.

תשובה א. פרטי ודיני שותפות

סתם שותפות חייב. אמנם יש לדון שהחייב הוא על המשתמש ומי שאינו משתמש כלל אינו בכלל הדירון. – ומאחר וכל שותף יש לו חיוב עיזמו, לא יועיל שאחרים מוחים להפטר. וכ"כ בדע"ק ס"א ד'. – ויש לדון כאשר לא יצא ידי חובתו דצריך כונה, האם נחשב כלפיו לענין תעשה ולא מן העשוי כנעשה בפסול. – אפשר שיש לדון שלענין המזוזה בין לחיוב ובין לפטור מפעל וכדו' באופנים שאין לו פטור של חנויות, אבל כאשר בעלי החברה כלל לא מגיעים כאן, אם הפקיד אינו מוגדר אפילו כדירת ארעי כי אפילו לא הושאל לו המקום, אין כאן דר המתחייב, ואפשר שכולם שלוחים שלהם, ומ"מ מי יימר שכזה דבר נחשב דיור שלו. – ובדע"ק ס"ז כתב לענין חנויות שאפילו אם פועליו דרים שם אם הוא נכנס רק לעיתים רחוקות פטור.

- ב. קנה דירה להשקעה ביחד עם גוי וזיהודי גר שם לבד האם מניח בברכה.
1. יש לו ביחד עם הגוי חנות, עסק, מחסן, או שישכרו ביחד דירה משרד, האם יניח שם מזוזה.
2. האם שונה כאשר במשרד בפועל כל אחד משתמש בחדר נפרד, – וכן כאשר הגוי משאיר בדירה בחדר נפרד או במקום מסוים חלק מחפציו.
3. בתי עסק, בנקים וכדו', שמוכרים מניות שלהם, האם יניחו מזוזה בברכה.
4. בנין שיש בו שכן אחד גוי, או עובדים זרים שישכרו דירה, האם חייב להניח מזוזה בחדר מדרגות, ועם ברכה.
5. יש לו מחסן בבנין ונותן רשות חנם או תמורת תשלום לשכן הגוי להכניס שם חפציו, האם המקום חייב במזוזה.
6. מחזיק אצלו בבית עובד זר עם התחייבות לשנה האם הכניסה לבית, והכניסה לחדר של העובד, חייבים במזוזה.

7. האם יש חילוק בין אם יכול להעביר אותו לחדר אחר או שקבע לו את החדר הזה בדוקא.

תשובה ב. שותפות עכו"ם

בבדי"ה הביא מהרשב"א שחייב, וברמ"א כתב לפטור. – וברע"א קמא ס"ו מצדד שהנידון תלוי האם שוכר חייב מה"ת כי החיוב הוא הדר ואי"צ בעלות כלל, או שמח"ת בעינן ביתך דידך, ושוכר חייב רק משום נראה, ובתוס' נראה שנקטו לעיקר שרק מדרבנן דבעינן ביתך וממילא בשותפות פטור, ולכן הכריע הרמ"א לפטור. ומסתפק האם המחבר השמיט דס"ל כמשי"כ בבדק הבית לחשוש לעכו"ם ותלוי בשוכר או שסובר שאינו תלוי בשוכר. – אבל בביאור הגר"א כאן חשיב לרשב"א. – ובסידור דרך החיים וסידור יעב"ץ כתבו שכאשר כל אחד משתמש בחדר נפרד גם בשותפות הישראל במקומו חייב, והכניסה לשתייהם פטור. – וממילא כאשר הוא שותפות ללא שימוש ודאי אינו פטור. – עוד כתב הרע"א שם שנראה שרק מחצה על מחצה וכ"ש רוב עכו"ם פטור אבל לא להיפך, אמנם העירו שבדרו"ח ביזמא י"א ע"א כתב שאפילו מיעוט עכו"ם פטור, ונפק"מ לשערי העיר. [וע"ע מה שהאריך לחלוק עליו בשד"ח מערי המ' קי"ב] ובש"ך כתב כיון שהמקצת של עכו"ם. – ובשו"ת בנימין זאב שיצין הרע"א ביאר שהפטור הוא כי צריך שיהיה ביתך ממש, וכאשר יש שותפות של עכו"ם ואפילו מעט נחשב שהוא שותף בכל משחו, ואינו ביתך ממש. אלא שא"כ אפילו אינו דר שם העכו"ם כלל שיפטור. [שו"ר משנה הלכות ח"ד קל"ג שדן בזה עם האגרו"מ] ובאמרי בינה הביא לחלוק שכל שיש בפועל שיעור דירה לכל אחד, אין חיסרון שאין כל הבית שלו כי הדיוור שלו עצמו הוא מספיק ביתך לחיבו.

– אבל באו"ש פ"ו הל"ז כתב לחלק בשותפות עכו"ם בין עיר לבית, כי חיוב הכניסה לעיר הוא מצד שמחזה כניסה לבית, וממילא ההגדרה שלו הוא לפי רוב הבתים, ואינו ענין לשותפות עי"ש, אבל אם גם העכו"ם משתמש במבוי להניח חפציו, נפטר מצד השותפות, ונפק"מ לחדר מדרגות או חצר משותפת לשתייהם. – וברמ"א כתב שמקצת גוים דרים בה וגם על עירות כ"כ. – ובחזו"ד פ"ה ס"א כתב שברמ"א כתב על חצירות או עיירות שמקצת גוים גרים שפטור משום סכנה, ומקורו הוא מאגודה וכמשי"כ הט"ז ש"ך והגר"א, וחטעם שלא פטור משום שותפות בהכרח שרק כאשר החיוב הוא משום בית דירה שותפות כל דהוא פטור, אבל כאשר הוא בשעריך, כל שעדיין אינו רוב עכו"ם נחשב בשעריך, וממילא יש לדון על חדרי מדרגות. – ובארצות החיים סימן י"ד ארצ"י סוס"ד כתב שאם רק הישראל דר בו חייב. [ועיין מש"כ בזה באמרי בינה או"ח סימן ח']. – אמנם אפשר שיש לדון שלענין המזוזה בין לחיוב ובין לפטור גם כאשר יש לו מניות, ואפילו במחסן, לגבי בעל מניות השימוש הוא רק הרוחים, ואין לו כל ענין באיכסון וכדו', וממילא אין כאן לא דיורין ולא בית האוצר, וממילא ה"ה להיפך לפטור אינו נחשב לשותף, כי הרי זה כאילו רק השני משתמש בו. – ולדין ששכירות לא קניא אם הבית כולו שלו ונותן רק רשות לנכרי להכניס שם חפציו, אינו נחשב כשותפות עכו"ם דהעיקר הוא שלו, כן מתבאר ברע"א הנ"ל, ורק אם גם הישראל רק שכר את המקום שחיובו אינו מדינא אפשר שפטור. – אבל כשנתן לו חדר לדור עדיין יש לדון ובערוך השולחן כתב לגבי חדר לעבדיו שנחשב דירת הישראל לעבדיו כלומר תשמיש דירה דידיה. – ובדע"ק סק"ה כתב לענין משרתת אפילו באופן שנתחייב לה לזמן מסוים, שהרי"ז כאכסניא אצלו וגרע משותפות ואינו פטור.

ג. גר בעיר חילונית שיש לה שיערי כניסה.

1. האם מחובתנו לדאוג ולהניח מזוזות בכל השערים שנכנסים דרכם לעיר.
2. האם יש הבדל בין השערים שעובר דרכם לשערים שביצד השני של העיר.
3. שער המיוחד רק לרכב בטחון, או משמש כמעבר לשעת חירום, האם עליו לדאוג למזוזה.
4. שערים שמשמשים כניסה לשדות ופרדסים שסביב העיר, ואין מהם מעבר לעיר. – או שיש וזיהא נעולה ומשמשת רק את בעלי הפרדסים. – או שבפועל לא נכנסים דרכם. – על מי החובה לדאוג למזוזה.
5. שער המיועד לשבת ומונע רק מרכבים להכנס, האם חייב במזוזה.
6. ישובים הסמוכים לערבים ובמעבר מהצד שלהם לישוב יש שער לביקורת, האם מחייב את בני הישוב במזוזה.

תשובה ג. תנאי שערים לחייב

שער מדינות מבואר בס"א שחייב. ובש"ך סק"א הביא רש"י כגון ארץ הגר, ובפרשה סדורה פ"א סקכ"ז כתב שאין כונת רש"י להפקיע כשיש עוד יציאות אחרות, אלא שיצריך שהשער יגדור, אבל אם אינו מוקף ויכול ליצאת ממנה בכל צד פטורה. – ובקונטרס המזוזה כתב, שיצריך שיחיה לפחות חומה לכמה פרסאות כדי שכאשר באים מצד החומה נכנסים דרך השער, משא"כ סתם צורת הפתח באמצע הבית ואינו רק לנו, אפילו שאינו סותם, מ"מ מאחר ואפשר רק דרכו לעבור נחשב לסתימה.

– ובפשטות דברי הר"מ מתבאר שכל החיוב בהם הוא רק כי נכנסים ממנו לבתים, ואפילו אם אח"כ הוא כבר נהפך לחיוב עצמי, מ"מ רק כאשר משמש לכך. – ובחזו"א יור"ד קס"ט סוסק"ג מסתפק כאשר הבית שלו אבל הבית שער אינו שלו האם חייב, אמנם בפשטות הוא מיירי כשלפחות יכול עבור דרכו. – [ובסי"ח מתבאר שער רק לזמנים מסויימים ובסי"ז כאשר נעשה רק למישהו מסויים] – באגור"מ קפ"א כתב שמש"כ הר"מ ששיערי חצר הוא משום בתים, אין הביאור שרק משום שהבית שלו אלא שהכונה שילפינן מבית שיצריך דוירים או תשמיש דוירים וחצר כשלעצמה שאינה פתוחה לבית חסר בשם תשמיש דוירין שלה אבל אם הוא פתוח גם פתח לעצמו שאינו פתוח לבית מתחייב, ודן שם האם הדבר מחלוקת ראשונים, וממילא לדבריו לכאורה גם אם א"א להגיע דרכו לביתו יתחייב. – ובש"ך סק"ז מתבאר גם חיוב של שער לרחוב. [ומש"כ במסכת מזוזה ששיערי רחובות פטורות עיין בהגהת הגר"ח שכתב שהגירסא חייבות].

ג. חילונים המחלכים פרוצים ביותר חמבקים להתקין להם מזוזות בכל חדריהם.

1. האם מותר, צריך, ראוי, והאם תלוי באיזה חדרים.
2. האם יניתנו לכתחילה אבל בכמה כיסויים.
3. אם רק לא מחלכים שם בעניעות, האם יכול למכור להם מזוזות בתוך בתי מזוזה שקופים או אטומים.
4. יש להם בחדרים ספרים שלהם המלאים בכל דבר מיאוס וטומאה, ומכשירים טמאים, האם יתקין להם מזוזה.

5. חילוני שיש לו חנות לממכר מאכלי טריפה רח"ל, ומבקש להתקין לו מזוזה בפתח האם מותר.
6. רוצה להחמיר לעצמו ולהניח בכניסה לאמבטיה – במסדרון שמוזביל אליו – או שמוזביל בעיקר אליו ודרכו ניתן גם לעבור לחדר אחר ולהניח מזוזה בכמה כיסויים, האם רשאי.
7. יחידת הזרים שיש בו אמבטיה שמכוסה בוילון, וברוב הזמן פתוחה – האם יניח מזוזה בחדר – האם יוסיף לה כיסוי – האם יש חילוק אם צד הנחת המזוזה הוא בתוך הדלת או מבחוץ.
8. כאשר מניח בחדר שינה ובפרט של ילדים, ובפרט בדירה שכורה, האם יש מקום להחמיר להניח ללא ברכה.

תשובה ג. תנאי דירת כבוד וגנאי לחיוב

בחילוק הדין שבין ס"ב של בית הבקר שחייב, וכשרוחצות פטור, ולבין דינו של הרמ"א בחדר ממש שאיש ואשתו ישנים, ובפרט בכ"ג כשגם מקום המזוזה מבחוץ, ולבין דין ביח"ס המבואר בס"ד, ולבין מקום טינוף המבואר סס"ה, כמתבאר בש"ך סק"ח- י"ב. שיש מקומות שגדר דיורים שלהם קלוש וממילא תשמיש בזוי מפקיעו מחיוב, וכ"ש מקום שבמהותו אינו דירת כבוד, – ומאיך במקום שיש חיוב גמור יש רק פטור של ביזוי, ולזה כל שיכול למנוע הביזוי, יש עליו חיוב מזוזה. – וממילא יש לדון האם נגדיר מקום שלהם. – ועוד יש לדון גם אם לא נחוש לפריצות ממש, אבל האם כשמחלכים בטפח מגולה גם נימא הכי, וממילא אפילו שאינו חדר של תשמיש בזוי חרי"ז כצורה שודא ייחיה ערוה מגולה בקביעות. – אלא שיש לדון האם תלוי במחלוקת הרא"ש וחרשב"א ובמ"ב סימן מ"ה סק"ה האם לאשה מותר לקרוא קר"ש לפני אשה מגולה, כי כל גדר ערוה של מגולה שלה הוא רק מצד ההרהור, או שלכו"ע מותר, והראיה שאשה עיצמה קוצה חלתה ערומה ומברכת. – ובט"ז סק"ה כתב להתיר כשבתוך זכוכית מדין צואה בעששית, ובמקד"מ סק"ב כתב שע"כ שהט"ז מירי באופן שרוחצות אבל לא מגולות לגמרי, דא"כ הוי ערוה בעששית ואסור. – אבל בחוט שני אבהע"ז כ"א דן להיפך שאפילו אם אינו חשיב ערוה לענין ברכה של אשה, אבל כל שלענין דבר מסויים חשיב ערוה, כבר נחשב כביזוי לענין כתבי הקודש. – אמנם מ"מ גם אם לא נגדיר מהות תשמיש פריצות אלא שמציאות כן, א"כ שיעיחנו בתוך כמה כיסויים, אבל באופנים שיוגדר כמקום בזוי יש איסור ולא יועיל כיסוי וכמבואר בש"ך סק"א, וביותר שבמקומות אלו יש לדון האם יועיל דיורין גמורים ושאינו החילוק של בין בית התבן לחדר שאנשים ישנים כי שם החדר אינו במהותו ביזוי, אבל בביאור הגר"א סק"ד נראה שיעיקר החילוק הוא האם לצורך מה נעשה ומיועד במהותו. – בפרשה סדורה י"ח הביא מהספרי על מקום ע"ז שהוא מקום חרם ותועבה ויש לדון האם לדמות אליו מקומות הנ"ל.

– ובביאור הגר"א שם כתב שהעיקר כדעה ראשונה, ויש לעיין אם יש להחמיר שלא לברך [לולא הגר"א] כמבואר ברע"א קמא ס"ו שכל צד שהובא בהלכה הוא צד לפטור לענין ברכה, וממילא לפחות בהצטרף עוד צד של שכירות וכדו'. [וכע"ז כתב במקד"מ סק"ב]. – וכשייש בתוכו גם אמבטיה אבל אינו עיקר ויש וילון שביזוי אין, אלא שאין צוה"פ וכדו' שנותנים לו גדר מחיצה, אחרי שהוקבע מהותו כחדר ותשמיש דיורין אפשר שישמוש זה אינו מפקיעו מגדרו וחיובו, וכעין זה כתב במקד"מ סק"ג שכאשר הוא בית דירה שאר הגנאי הוא חלק מתשמישי הדירה. – ומתבאר בש"ך סק"י שכאשר מהותו אינו גנאי אלא ביזוי ויכול לקובעו מבחוץ חייב, וכן נראה בט"ז סק"ה,

וכע"ז כתב בפ"ת סק"ב לחלק בכה"ג בין מקום שנפיש זזהמיה לבין מקום שיש רק קצת. – ולכאורה החלוקה ביניהם יהיה גם במעבר אליהם דבמעבר רק לשירותים שמזהותו גנאי בפשטות פטור, וכן נראה במסכת מזוזה פ"א הל"ז שבית המרחץ פטור אם יש לה בית דירה פתח החיצון חייב, כלומר שלולא כך גם החיצון פטור, [ועיין בפרשה סדורה שם] ולכאורה במקום שמזהותו גנאי פשיטא יותר, אבל במקום שכל החיסרון הוא מחמת הביזוי, ואם היה יכול להניחה מבחוץ היה חייב גם הבית שער יתחייב. [וע"ע בזה בתשובה הבאה].

ד. חנות שיש בה חדר הלבשה עליונה.

1. האם חייבת במזוזה.
2. בית שיש בו חדר ארונות ובו גם מתלבשים, האם חייב במזוזה.
3. מטבח שיש בו מקום רק לבישול ולא לאכילה, ובסופו יש מכונת כביסה, פחי טיטולים, האם חייב במזוזה.
4. ברכת שחיה מקורה, או לא מקורה, האם חייבת במזוזה.
5. חדר מעבר שממנו נכנסים לשירותים ואמבטיה האם חייב במזוזה. – ואם יש בו גם ברז כויר וכדו'. – והאם יש חלוקה בין אם מגיע אליו ריח רע.
6. חדר המתנה לכניסה למקוה, האם חייב במזוזה. – והאם יש הבדל אם בפנים יש גם חדר שימסתדרים בו, נוטלים בו ידים, ומתקשטים בו.
7. חדר שירות שהכניסה אליו רק דרך האמבטיה, ולפני האמבטיה יש מעבר המוביל רק לאמבטיה, ויש בו צוה"פ, האם הוא חייב במזוזה.

תשובה ד. דירת כבוד ותנאי

להמבואר בשי"ך סק"ח וסק"ב, וט"ז סק"ה [ובארוכה בשאלה הקודמת] שתלוי בחשיבות החדר לענין מהות השימוש להפקיעו מחמת שאינו מכובד, יש לדון בכל אלו האם נחשבים תשמיש דיורים ממש, וממילא שימוש הגנאי לא יפחיתו מעיקר החיוב או שהוא כבית הבקר. – ובשי"ך [מערכת מ' אות ק"ט] כתב שעצם הבישול הוא תשמיש דיור גמור, וממילא אפילו שיש בה גם גנאי חייב אלא בכיסוי. – עוד יש לדון האם בית שער למקום הפטור מחמת גנאי חייב, ובמסכת מזוזה א, ז פרשה סדורה י"ח דן שתלוי במחלוקת, ולדעת הר"מ בית שער למקום פטור הוא פטור, ומחמ"ב ס"ס פ"ד אין ראייה כי חדר של הבלן הוא מקום בפני עצמו. – ובשבה"ל ח"ב קנ"ב כתב שמאחר והוא חדר חשוב בפני עצמו בצורה חשובה, אינו בטל לפני עצמו. אמנם סברא זו שייך רק אי נימא שכל חדר המתנה סתם הוא גם תשמיש בפני עצמו, וממילא בכה"ג אינו כבית שער. – ובחזו"א קס"ט סק"ב הקשה לדעת הרע"א שכאשר הוא חדר קטן מגיח המזוזה בימין הכניסה לחדר, א"כ גם בכניסה לביה"כ כן, וכתב שכאשר המקום מצד המקום שלו הוא בעצם חשוב בפני עצמו, אלא שיש עליו פטור א"א להחשיבו ככניסה לצד השני, ויש לעיין לפי"ז במעבר אליו אם גם נימא הכי. – ובשבה"ל ח"ה קס"ז דן לפי"ז במקום קטן שא"א להגדיר את הביהכ"ס כמקום חשוב בפני עצמו. – וא"כ יש לדון בדלת שמחממ"ה לחדר שירות באופן שהחייב ציר הוא לצד החדר שירות, וגם הוא מבחוץ שאין ביזוי, שיתחייב במזוזה. ובשבה"ל שם כתב שאפשר שהדלת עצמו נחשב לענין זה כחלק

מביה"כ גם לדין, וממילא א"א לחייבו במזוזה. וע"ע בגדולה"ק סק"ה. – זכנ יש לעיין לענין החדר המתנה אי נחשב בפני עצמו כמקום תשמיש כעין דירון או שכולו טפל אל תשמיש הפטור, זכנ אם החדר השני הוא כשניאותים בו, או שהוא טפל, ובפרט שהוא רק אחרי הטבילה ממילא א"א להחשיבו כמשמש אליו, ועיין שבה"ל ח"ב קנ"ז שדן בעדדים אלו. – והאם דומה לענין קר"ש שמתחלק בית החיצון מהאמצעי, או שמזוזה שאני. [וע"ע בבית שלמה או"ח סימן י"ח]. – זל"ע האם הריח מגיע נחשב כמקום בזוי או שאינו משנה מהותו.

ה. שכר מחסן לתקופה.

1. האם יניח מזוזה בברכה.
2. האם יש חילוק אם שכר מיהודי או מגוי.
3. נסע לתקופה ארוכה למדינה אחרת שכר מחסן להשאיר את הריהוט, האם חייב במזוזה.
4. יש לו חדר המשמש כולו להנחת כלי בישול עבודה וכדו' לצורך גמ"ח, או ספריה המיועדת להשאלת ספרים והלוקחים רושמים לבד מה לקחו ואין שם אדם בקביעות, האם חייב במזוזה.
5. חדר שמניחים בו כלי פסח ונעול כל השנה ובער"פ ומוציא פסח רק מכניסים ומוציאים את הכלים, האם חייב במזוזה.
6. מאפית מיצות שמיועדת רק לחבורות מתחלפות, ובעל המאפיה לא אופה לבד, ואין אחראי קבוע במקום, האם חייב במזוזה.
7. חדר גנרטור שכונתי, זכנ ספריה עירונית שניתן לשבת בה ולקרוא, האם חייב במזוזה. – זאם כן מי חייב בזה.
8. יחידת דיור מרוהטת העומדת להשכרה ועדיין לא מצא לה שוכר, האם המשכיר חייב לפחות בינתים במזוזה.

תשובה ה. חיוב וגדר אוצר שמוגדר כדיור

דעת הר"מ שאוצר פטור ממזוזה, אמנם להלכה נפסק שחייב. – זברע"א כתב שמאחר שלא הזכיר בהלכה נדחה זאין לחשוש לו אפילו לברכה, זאפילו לא לצרף ששכירות פטור, זכנ ששכירות מעכו"ם פטור, זבגדו"ק הביא הרבה חולקים. – זיש לדון האם מש"כ הש"ך סק"ב כזן שנכנסין זויצאים הוא תנאי לבית האוצר ג"כ, זאם כן מהו הגדר נכנסין, זבנוב"י או"ח תנינא סימן מז' משתמש בש"ך גם לדיר של בהמות שנכנסים לפרקים, זז"ל לא ע"י דירת בהמות מיקרי דירה, אבל מיקרי דירה בשביל בג"א שנכנסים זויצאים לתוכו תדיר, כלומר שאינו חיוב עצמי לזלא זה, [זע"ע כעין זה בביה"ל ריש שג"ח] זבאגרו"מ ח"ב קמ"א ב, כתב שכשחייב על הנחת חפצים הוא אפילו על מניח זין להתיישן שלא יכנס לשם לכמה שנים, זומ"מ החיוב הוא כי בעה"ב נכנס שם לפעמים כשיצרך למונח שם, זממילא כ"ש בחלק מהאופנים שהזכרו שהם ממש לתשמיש השייך לדיורים, זאפילו שזה רק לפסח סוכות וכדו' יתחייב. – זבפשטות כל הנ"ל הוא סיבה כדי שעי"ז יחשב תשמיש דירון זכ"כ לבאר ברב פעלים יור"ד ל"ז. – זבחובת הדר פ"ב ס"ג דן שלכאורה נראה שרק בסמוך לבית וכדו' שהוא מתשמישי הבית חייב, אמנם לא מצא כן בפוסקים. – זעיין גם בהערות על מזוזת ביתך סק"ז שדן להוכיח כן מכמה מקומות שיעריך שיהיה סמוך לבית זיהיה

כחלק מתשמישי הבית. – אבל על דברים שאינם כחלק מתשמישי דיורים כלל, יש לעיין האם יחשב לתשמיש. – וכן יש לדון כמש"כ הב"ח לענין סוכת היוצרים זכ"כ במנח"י ח"ד ספ"ט שכל אוצר אינו חיוב עצמי אלא כחלק מתשמיש הדיור וממילא רק בין וכדו' ולא סתם איכסון, ומה שכתב הפ"ת סק"י מהיד הקטנה שחנות כאשר יש בו גם דברים להמכר נחשב תשמיש ביום זבלילה, ומתחייב מצד הבית האוצר שלו שאני, דאחרי שהחנות הוא דיור מסויים, המחסן שלו הוא עצמו משמשו. – ולפי כל הנ"ל יש לדון בספריה עירונית וכדו' שהבעלים כלל אינם נכנסים מי המתחייב כאן דביחס לנכנסים הם הרבה פחות מאכסנאי. – ועיין בקובץ תשובות ח"א קי"ז שדן שכשייש שזכר שאינו מניח מזוזה המשכיר פטור וא"א לחייבו מדין בית האוצר כי אין לו זכות דריסת רגל שם ולא זכות השתמשות בהם, ויל"ע לפי"ז כשעדיין לא מוצא שזכר.

ו. חדר קירור של מאכלים, או של מתים.

1. האם חייב במזוזה.
2. וכן חדר כספת האם חייב במזוזה.
3. מחסן מפלסטיק גדול שאפשר להכנס אליו האם חייב במזוזה.
4. חתן שכמה שבועות לפני החתונה כבר הכניס את הריהוט מוצרי חשמל, האם כבר נתחייב במזוזה. – והאם כשיכנס יתחייב להורידו ולחזור ולקבעו.

תשובה ו. תנאי אוצר

להמתבאר בש"ך סק"ב שחיובו שנחשב כחלק מתשמישי הדיורין, יש לדון האם צריך שהבית האוצר יהיה ראוי לדירה או מספיק ראוי לאוצר. – ולחולקים על החמודי דניאל ודאי שיפטר, אבל האם לדעת החמודי דניאל גם כשמחזותו מופקע מדיור ולא רק בגודל מהני. – ולענין חדר קרור של מתים רח"ל עיין בגשר החיים כ"ט ט'. – ועיין במנח"י ח"ג ק"ג שהביא הרבה חולקים על החמודי דניאל וחרבה המסכימים, אמנם כתב שזה רק כאשר הוא כשהוא חלק ממקום המשמש לבית דירה, ולא כשהוא עומד סתם בחצר כמקום ודבר בפני עצמו. – ובענין החתן יש לדון שכאשר שימושו מיועד לבית א"א לחייבו מדין אוצר, וכע"ז כתב באגרו"מ יור"ד ח"א קע"ח לפטור מקום למרות שמשאיר כליו שם. אבל מהיד הקטנה שהביא הפ"ת סק"י נראה לכאורה שחולק. – ומהרע"א ס"ט שהקשה שכל היוצא מביתו כשחוזר יתחייב לברך, והטעם שלא כתב מהברכ"י כי מברכים רק על הקביעה, מוכח לכאורה שמיצד מה שנשארו חפציו פטור בכ"ה"ג, וכן מוכח קצת מהפמ"ג שהביא הפ"ת רפ"ה סק"א כשנפלה המזוזה בשבת שאם יכול צריך בשבת ליצאת ומה יושיעו הרי חפציו וכליו שם. – וכע"ז כתב ברב פעלים יור"ד ל"ו שכאשר נעשה לדיור א"א לחייבו מדין בית האוצר, ולכן חנויות אפילו אם מאכסנים בו דברים ביום זבלילה אינו מתחייב מדין בית האוצר ודלא כהיד הקטנה. – אבל במנח"ש ח"ב צ"ז כ"ה כתב שבית מתחייב גם מדין כליו.